

Juridiska institutionen
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Juristprogrammet, höstterminen 2019
HRO800 Examensarbete
30 högskolepoäng

(O)tillräcklig prövning på tillräckliga uppgifter?
- en kritisk granskning av kreditprövningskravets ändamålsenlighet i det
moderna kreditsamhället

Aleksandar Bajic

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Handledare: Daniel Hult
Examinator: Filip Bladini

ICPA
2015–2020

SAMMANFATTNING

Frågan om lättvindig kreditgivning kan i många fall vara moraliskt laddad. På ett rättsligt plan är det främst kreditprövningen som avgör huruvida kreditavtal kan ingås. Kreditprövningen får således direkt betydelse för konsumentens kreditåtaganden. Arbetet utreder ändamålsenligheten i kreditprövningskravet genom att fokusera på tre frågeställningar.

För det första utreder uppsatsen vilka syften som i förarbetena har motiverat införandet av ett kreditprövningskrav. Uppsatsen visar att kravet har avsett att dels förhindra överskuldsättning, dels markera kreditgivarens ansvar för att konsumenter inte överskuldsätts.

För det andra utreder uppsatsen vad kreditprövningskravet består i genom att klarlägga vilka kredittyper som omfattas av kravet och vilka informationskällor som kan användas vid prövningen. Uppsatsen visar att det varken finns fasta riktlinjer för hur kreditprövningen ska göras eller för vilka informationskällor som ska användas. Kreditprövningen ska grundas på ”tillräckliga uppgifter” i syfte att fastställa konsumentens återbetalningsförmåga med hög grad av säkerhet. Det åligger kreditgivaren att i det enskilda fallet själv bedöma hur långt prövningen ska sträcka sig och vilka uppgifter som ska inhämtas. Uppsatsen har b.l.a. identifierat att kreditgivare svårigen kan få en helt träffsäker bild av konsumentens återbetalningsförmåga då det inte går att överblicka konsumentens samtliga kreditåtaganden.

För det tredje analyserar uppsatsen hur väl kreditprövningskravet med utgångspunkt i dess befintliga utformning kan bedömas uppnå de angivna syftena. Uppsatsen utreder b.l.a. effekterna av att ett kreditavtal ingås trots bristfällig kreditprövning. Uppsatsen analyserar i denna del hur kreditprövningen påverkas både av kreditgivarens möjligheter att överlåta kreditfordran och dennes möjligheter att driva in fordran själv. Vidare utreder uppsatsen konsumentens möjligheter att klandra det ingångna kreditavtalet. Uppsatsen visar att noggranna kreditprövningar inte är till lika stor fördel för båda parter som lagstiftaren utgått från. Vidare visar uppsatsen att fakturakrediter, vilka undantas från kreditprövningskravet, blivit ett allt vanligare betalningsalternativ. Denna förändring förefaller inte vara något som uppmärksammas från lagstiftande håll. Uppsatsen når den samlade slutsatsen att kreditprövningskravet inte kan anses uppnå de angivna syftena och att kreditprövningskravet, i ljuset av samhällseliga förändringar det i tillräcklig utsträckning inte förhåller sig till, inte är att bedöma som ändamålsenligt.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRKORTNINGAR	6
DEL I – ARBETETS RAMAR	7
1.1. Kreditprövningens betydelse för överskudsättningsfrågan	7
1.2. Syfte och frågeställningar	9
1.3. Metod och material	10
1.3.1. Det instrumentella perspektivet	10
1.3.2. Arbetets första frågeställning	12
1.3.3. Arbetets andra frågeställning	12
1.3.4. Arbetets tredje frågeställning	13
1.3.5. Om termen överskudsatt	16
1.4. Avgränsningar	17
1.5. Arbetets disposition	18
DEL II - ARBETETS FÖRSTA FRÅGESTÄLLNING	19
2.1. Historisk tillbakablick	19
2.2. Syften som motiverat kreditprövningskravet	21
DEL III - ARBETETS ANDRA FRÅGESTÄLLNING	22
3.1. Uppgifter till grund för bedömningen	22
3.2. Närmare om uppgiftskällorna	24
3.2.1. En av kreditgivaren skönsmässig bedömning?	24
3.2.2. Otillräckliga uppgifter innebär otillräcklig prövning	26
3.2.3. Ett statligt skuldregister	27
3.3. En arbetsrättslig parantes	30
3.4. Beräkningen av skäligen levnadskostnader	31
3.5. Sammanfattning	33

DEL IV - ARBETETS TREDJE FRÅGESTÄLLNING.....	34
4.1. Fakturakrediter – det idag olyckliga undantaget.....	34
4.1.1. Kredittypen som flyger under radarn.....	34
4.1.2. Den ökade användningen av fakturakrediter.....	36
4.1.3. Många bäckar små.....	38
4.1.4. Att avskaffa undantaget för fakturakrediter?.....	40
4.2. Kreditgivarens förmånliga position när kreditavtal slutits.....	43
4.2.1. Möjligheten att överlåta fordran.....	43
4.2.2. Att göra den starkare parten ännu starkare.....	44
4.2.3. Det summariska förfarandet hos KFM.....	46
4.2.4. Ett förfarande till kreditgivarens fördel.....	48
4.3. Konsumentens begränsade möjligheter att göra sin rätt gällande.....	49
4.3.1. Det för konsumenten tandlösa sanktionssystemet.....	49
4.3.2. Avsaknaden av civilrättsliga sanktioner.....	49
4.3.3. Avtalslagens ogiltighetsregler.....	50
4.3.4. Avsaknaden av ett reellt konsumentskydd.....	52
4.4. Sammanfattning av parternas obalanserade förutsättningar när kreditavtal slutits.....	53
4.5. Kreditförmedling.....	54
4.5.1. Kreditförmedling som creditsökningens kosmetika.....	54
4.5.2. Kreditförmedlarens begränsade skyldigheter.....	57
DEL V - ETT KREDITPRÖVNINGSKRAV I OTAKT.....	59
KÄLLFÖRTECKNING.....	63

FÖRKORTNINGAR

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
Ds.	Departementsserie
FI	Finansinspektionen
KALP	Kvar att leva på kalkyl
KFM	Kronofogdemyndigheten
Plattformsbaserat arbete	Ett arbete som innebär att personen antingen arbetar på en digital plattform med bred spridning eller att en digital plattform förmedlar arbete ¹
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar.
UC	Upplysningscentralen
Överskuld satt	En individ som själv upplever att denne inte kan betala sina skulder eller har återkommande problem med att betala sina räkningar ²

¹ LO, De oorganiserade – Gig-ekonomin och den fackliga anslutningen, s. 40. [LO, de oorganiserade].

² Konsumentverket, Fördjupad samverkan mot överskuldssättning - slutrapportering till regeringen, Rapport 2019:06 s. 9.

DEL I – ARBETETS RAMAR

1.1. Kreditprövningens betydelse för överskudsättningsfrågan

Överskudsättning³ är idag ett utbrett problem på både individ- och samhällsnivå. Att bli överskudsatt kan för den enskilde innebära stor oro som kan orsaka psykisk ohälsa och i förlängningen arbetslöshet. Samhället i stort belastas med kostnader för sociala insatser, sjukvård, arbetslöshetsersättning och skatteförluster som konsekvens av att färre arbetar.⁴

Kreditgivning är fundamentalt för den ekonomiska utvecklingen och för tillväxten.⁵ Incitamenten vid kreditgivning är enkla att förstå. Kreditgivaren vill sysselsätta överflödigt kapital mot avkastning medan kredittagaren vill åstadkomma något denne inte förmår göra med sitt befintliga kapital. Kreditgivning är i samhällsekonomisk mening viktigt eftersom ekonomin bromsas om kapital stängs in samtidigt som någon annan inte kan förverkliga en idé p.g.a. kapitalbrist. Finansmarknaden mår bra av den effektiva resursallokering som kreditgivning innebär eftersom omsättningarna innebär att resurser allokeras från icke-produktivitet till produktivitet.

Enkelt uttryckt kan kreditgivning sägas sysselsätta kapital och därigenom leda till tillväxt. Kreditgivning möjliggör för ökad konsumtion, vilket i sin tur innebär högre inkomster som slutligen ökar benägenheten för ytterligare kredit. Det uppstår en cykel som i teorin är god för finansmarknaden. Det finns emellertid ett inneboende problem med resursallokering genom kreditgivning – krediten måste återbetalas. Detta är i sig inget problematiskt och följer den grundläggande avtalsrättsliga principen om att avtal ska hållas. Problem kan däremot uppstå när resurserna allokeras till konsumenter som använder krediter för vardaglig konsumtion som

³ Det finns ingen etablerad och entydig definition av överskudsättning. Överskudsättning kan mätas genom tre metoder: administrativt, objektivet och subjektivt. Enligt den subjektiva definitionen fastställs överskudsättning genom den enskildes uppfattning om återbetalningsförmågan. Denna breda definition används inom ramen för arbetet eftersom den också inkluderar det mörkertal som den administrativa och objektiva missar. Se närmare i SOU 2013:78 s. 55f.

⁴ Konsumentverket, Överskudsättning och ohälsa, 2014:16 och Riksrevisionen, Överskudsättning – hur fungerar samhällets stöd och insatser? RiR 2015:14 s. 21 [Riksrevisionen, Överskudsättning]. Äldre rapporter från Kronofogdemyndigheten gör gällande att överskudsättningen årligen belastar samhället med kostnader uppgående till 50 miljarder kronor genom produktionsbortfall och sjukvård. Beräkningen är möjligen osäker men illustrerar att kostnaderna kan vara betydande. Se närmare i Alla vill göra rätt för sig – överskudsättningens orsaker och konsekvenser, Kronofogdemyndigheten 2008 s. 56 ff. [Kronofogden, Alla vill göra rätt för sig].

⁵ Lennander, Gertrud, Kredit och säkerhet: lärobok i krediträtt, 11. uppl., Iustus, Uppsala, 2015 s. 11.

inte ökar produktiviteten och som inte ger framtida avkastning. Kredittagaren lånar nämligen inte bara pengar av kreditgivaren. Kredittagaren lånar även av sig själv, fast i framtiden.

Kreditgivningen har historiskt sett genomgått ett skifte. Förr användes krediter för finansiering av industrier och verksamheter medan krediter i det moderna kreditsamhället även används för hushållen och den privata konsumtionen.⁶ Konsumtionskrediter är visserligen bra för tillväxten och möjliggör för konsumenter att över tid jämnare fördela sina utgifter.⁷ Konsumtionskrediter har t.o.m. framställs som bra genom att jämna ut materiella skillnader.⁸ Krediter som används för vardaglig konsumtion bidrar däremot inte till ökad produktivitet och konsumenten måste således minska konsumtionen vid återbetalningstidpunkten. Om konsumenten fortsätter leva efter normal standard försvagas återbetalningsförmågan och ett skuldsättningsfrö sås. Många experter på området är nämligen enade om att kreditgivning utgör den främsta anledningen till överskuldsättning.⁹

Uppsatsen fokuserar på konsumtionslån och på en problematisering av den kreditprövning som ska göras inför beviljandet av kredit. Ämnesvalet har motiverats av att förhållandevis lite lagstiftningsarbete har gjorts i fråga om kreditprövningskravet. Regeringen har visserligen en uttalad strategi mot överskuldsättning.¹⁰ Kreditprövningen har emellertid fått förhållandevis lite uppmärksamhet både på lagstiftande nivå och i doktrinen.

Henrikson har i avhandlingen ”Överskuldsatt och skyldig”¹¹ presenterat en omfattande analys av konsumentskyddet mot överskuldsättning. Henrikson uppmärksammar i tillräcklig utsträckning emellertid inte bristerna med kreditprövningen, särskilt inte frågan om vilka kredittyper som undantas från kreditprövningskravet. Vidare finns det en D-uppsats författad av Berndtson¹² som utreder konsumentkreditlagens ändamål. Uppsatsen fokuserar på hela

⁶ Kronofogden, Alla vill göra rätt för sig s. 8.

⁷ Henriksson Ann-Sofie, Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär? *Insolvensrättslig Tidskrift* Nr 3 2017 s. 10 [Henriksson, Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär?], SOU 2016:68 s.73 samt SOU 1975:63 s. 153.

⁸ Prop. 1976/77:123 s.72.

⁹ Reifner, Udo & Niemi-Kiesiläinen, Johanna, *Overindebtedness in European consumer law: principles from 15 European states*, Books on demand, Norderstedt, 2010 s. 83 [Reifner & Niemi-Kiesiläinen, *Overindebtedness*]. Se även SOU 2016:68 s. 85.

¹⁰ <https://www.regeringen.se/artiklar/2015/09/strategi-for-att-motverka-overskuldsattning/> [Besökt 2019-11-18].

¹¹ Henrikson, Ann-Sofie, *Överskuldsatt och skyldig: en rättsvetenskaplig analys av konsumentskyddet mot överskuldsättning*, Juridiska institutionen, Umeå universitet, Diss. Umeå: Umeå universitet, 2016, Umeå, 2016 [Henrikson, *Överskuldsatt och skyldig*].

¹² Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap, Luleå tekniska universitet.

konsumentkreditlagen och inte särskilt på kreditprövningen. Vidare angrips ändamålen med ett rättsekonomiskt perspektiv.

Därutöver har senare lagstiftningsarbete fokuserat på de kontraktuella och post kontraktuella faserna i kreditgivningsprocessen.¹³ Den pre kontraktuella fasen, där kreditprövningen görs, har däremot fått begränsad uppmärksamhet. Det finns ett värde i att problematisera kreditprövningskravet eftersom kreditgivning som utgångspunkt ska föregås av en prövning av kredittagarens återbetalningsförmåga. Kreditprövningen får därför betydelse för det konsumentskydd som är tänkt att upprätthållas. Lagstiftningsarbetet som har gjorts beträffande kreditprövningen är som sagt begränsat. Det är således angeläget att närmare studera det fält som är tänkt att reglera det initiala skedet i en kreditgivningsprocess och därigenom undersöka ändamålsenligheten i befintligt regelverk.

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att bedöma ändamålsenligheten i konsumentkreditlagens kreditprövningskrav genom att analysera om lagstiftningen är effektiv i bemärkelsen att den kan uppnå de i förarbetena angivna syftena. Frågeställningar som arbetet kommer att utgå ifrån är således de följande:

1. Vilka syften har motiverat kreditprövningskravet?
2. Vad består kreditprövningskravet i?
3. Kan kreditprövningskravet bedömas uppnå sina angivna syften?

Genom att besvara ovanstående frågor kan uppsatsen presentera en helhetsbild av kreditprövningskravet och därmed bedöma ändamålsenligheten.

¹³ 2016 års skuldsaneringslag och 2018 års ändringar avseende ränte- och kostnadstak.

1.3. Metod och material

1.3.1. Det instrumentella perspektivet

Ändamålsenlighet ska inte förstås som ett fast begrepp i ett vakuum. Tvärt om kan det ges olika betydelse. Följande ska förtydliga vad som avses med ändamålsenlighet inom arbetets ramar.

Lagstiftningens ändamålsenlighet kan granskas på olika sätt. Utvärderaren kan bl.a. välja att granska lagstiftningen utifrån ett bestämt perspektiv eller med ett visst syfte. Utvärderaren kan välja att rikta uppmärksamheten mot bestämda delar av lagstiftningen eller en viss fas i den lagstiftande processen.¹⁴ *Evaluation – A Systematic Approach*¹⁵ utgör ett standardverk på utvärderingsmetodologins område och studerar rätten ur ett instrumentellt perspektiv.¹⁶ Samma perspektiv har intagits inom den svenska doktrinen där bl.a. Hellner och Frändberg framställt rätten som ett verktyg vilket kan användas för att förverkliga statsmaktens ambitioner om samhällelig utveckling.¹⁷ När lagstiftning stiftas sker det som ett resultat av att lagstiftaren vill åstadkomma ”förändring i samhället”.¹⁸ Jag är precis som Hult¹⁹ av uppfattningen att det finns en poäng i att förhålla sig instrumentellt vid granskning av lagstiftning. En inställning till rätten som ett verktyg för att uppnå vissa mål underlättar förståelsen för lagtextens utformning. Genom att förstå de problem lagstiftaren har uppmärksammat och senare genom lagstiftningen försökt råda bot på blir det enklare att bedöma produkten. När de bakomliggande problemen förstås kan lagstiftningsprodukten utvärderas och det är först vid förståelse för problemen som frågan om huruvida produkten är ett tillräckligt verktyg för avsedda ändamål kan besvaras.

Utvärdering kan enligt Rossi et al göras på olika sätt beroende på vilken typ av utvärdering som ska åstadkommas.²⁰ Enkelt uttryckt kan utvärderingen delas in i fem grupper:

¹⁴ Hult, Daniel, Lagstiftnings ändamålsenlighet: en regleringsteoretisk utvärdering av fjärrvärmelagens potential att skapa förtroende, Jure, Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2015, Stockholm, 2015 s. 24 [Hult, Lagstiftnings ändamålsenlighet].

¹⁵ Rossi, Peter H., Freeman, Howard E. & Lipsey, Mark W., *Evaluation: a systematic approach*, 7. ed., Sage, Thousand Oaks, CA, 2004 [Rossi et al, *Evaluation*].

¹⁶ Hult, Lagstiftnings ändamålsenlighet s. 24f.

¹⁷ Frändberg, *Den allmänna rättsläran – tidlös och ständigt aktuell*, SvJT, 2002, s. 570 och Hellner, Lagstiftning inom förmögenhetsrätten, s. 161ff.

¹⁸ Hult, Lagstiftnings ändamålsenlighet s. 25.

¹⁹ *Ibid.* s. 26.

²⁰ Rossi et al, *Evaluation* s. 52ff.

1. Needs assessment
2. Assessment of program theory
3. Assessment of program process
4. Impact assesment
5. Efficiency assessment.²¹

Uppsatsen utgår från den tredje utvärderingsmodellen *assesment of program theory*. Det har bedömts adekvat att undersöka ändamålsenligheten med utgångspunkt i grunderna för införandet av kreditprövningskravet.²² Hult har valt detta tillvägagångssätt i sin utvärdering av fjärrvärmelagens ändamålsenlighet och menar att utvärderingsmodellen kan appliceras på en rättslig utvärdering genom att ”de teoretiska antagandena vilka ligger till grund för lagstiftningen – lagstiftarens *regleringslogik* [författarens kursivering] – utvärderas”.²³ Fördelen med valt angreppssätt är att utvärderaren primärt inte behöver utreda effekterna av lagstiftningen. Utvärderaren fokuserar istället på de tankar som lagstiftningen har grundats på vilka sedan sätts i relation till lagstiftningens avsedda effekter.²⁴ Tillämpningen av *assesment of program theory* innebär att en historisk tillbakablick nedan förklarar kreditprövningskravets historia i svensk rätt. Därefter problematiseras lagstiftarens regleringslogik genom att kreditprövningskravet kontextualiseras. För diskussion om detta metodologiska ställningstagande och den konkreta kontextualiseringen hänvisas till 1.3.4.1. nedan.

Uppsatsen avser problematisera effektiviteten av lagstiftningen i fråga om hur väl kreditprövningskravet kan bedömas uppnå de i förarbetena angivna syftena snarare än att utreda effekterna av kravet i termer av hur kreditgivare faktiskt gör kreditprövningar i matematiska formler. Kreditgivares interna riktlinjer för kreditprövningsprocesser presenteras således inte. Den andra frågeställningen om kreditprövningskravets närmare innebörd avser att problematisera de informationskällor som kan ligga till grund för en kreditprövning. Nu sagda ska inte förväxlas med anspråk på att beskriva den faktiska prövningen. Uppsatsen gör heller inte anspråk på att utreda om kreditprövningskravet ger ett effektivt konsumentskydd eftersom någon objektiv måttstock svårligen kan konstrueras. Kreditprövningskravet utvärderas mot

²¹ Ibid. s. 54.

²² Se Hult, Lagstiftnings ändamålsenlighet s. 27 för en sammanfattande redogörelse av vad för typ av utvärdering som kan åstadkommas genom respektive kategorisering.

²³ Hult, Lagstiftnings ändamålsenlighet s. 28.

²⁴ Ibid. s.28.

bakgrund av den samtida världens beskaffenhet och den uppfattning om behovet av kreditprövning som kom till uttryck vid kravets införande.

1.3.2. Arbetets första frågeställning

Arbetets första frågeställning tar sikte på en utredning av de syften som har motiverat kreditprövningskravet. Vad som närmare avses är de motiveringar som kommit till uttryck i förarbetena vid kreditprövningskravets tillkomst. Den första frågeställningen kommer till stora delar således att fokusera på förarbetsuttalanden där det b.l.a. går att utläsa hur lagstiftaren har resonerat i fråga om behovet att införa/inte införa ett kreditprövningskrav. För besvarandet av denna frågeställning tillämpas således en rättsdogmatisk metod. Syftet med rättsdogmatiken är bl.a. att systematisera och beskriva gällande rätt.²⁵ Tillämpning av rättsdogmatisk metod innebär att det tillåtna materialet b.l.a. begränsas till de auktoritativa rättskällorna.²⁶ Uppsatsen fokuserar i denna del uteslutande på lag och förarbeten.

Ett krav på kreditprövning diskuterades i omgångar innan det slutligen infördes i konsumentkreditlagen. När det väl infördes gjordes det inom ramen för kravet på god kreditgivningssed för att senare bli ett självständigt krav. Således behandlas även uttalanden i prop. 1991/92:83, där ett krav på god kreditgivningssed infördes, inom ramen för den historiska tillbakablick som ges under 2.1. nedan. I propositionen avvisades även ett självständigt kreditprövningskrav. Prop. 1991/92:83 är av intresse eftersom resonemangen i propositionen ger uttryck för vilken syn lagstiftaren tidigare haft på kreditprövning. Vidare studeras prop. 2002/03:139 där ett självständigt kreditprövningskrav slutligen infördes i konsumentkreditlagen.

1.3.3. Arbetets andra frågeställning

För att besvara arbetets andra frågeställning om vad befintligt kreditprövningskrav består i kan metoden med samma motivering som ovan med fördel vara rättsdogmatisk. Frågeställningen söker svar på hur gällande rätt är konstruerad och rättsdogmatisk metod är ett adekvat

²⁵ Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation, 3., [utök. och rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015 s. 43 [Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare].

²⁶ Kleineman Jan (2018), Rättsdogmatisk metod. I Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018 s. 21[Kleineman i Nääv & Zamboni, Juridisk metodlära].

instrument för sådana ändamål.²⁷ Med gällande rätt avses i förevarande arbete den tolkning som kan göras av vad som framkommer i lag, förarbeten, praxis och doktrin i fråga om vilka faktorer som ska beaktas vid kreditprövningen.

Konsumentkreditlagen studeras för att klargöra vilka kredittyper som omfattas av kreditprövningskravet. Eftersom lagen inte besvarar vilka parametrar som kreditgivaren ska fästa avseende vid riktas fokus även mot förarbeten och praxis. Kreditprövningskravet har som ovan konstaterats varit föremål för diskussion i omgångar sedan införandet. Det är av intresse att även studera vad som uttalats om kreditprövningskravet efter dess införande för att klargöra hur kravet har justerats över tid. För att utreda vad kreditprövningskravet på ett mer konkret plan innebär beaktas utöver de förarbeten som är relevanta för den första frågeställningen även. prop. 2017/18:72, SOU 2016:68, prop. 2009/10:242 och Ds 1990:84. De allmänna råden på området från Konsumentverket och Finansinspektionen (i det fortsatta "FI") beaktas emellertid inte p.g.a. deras begränsade rättskällevärde och då råden inte närmare anger vilka faktorer som ska beaktas vid kreditprövningen.

1.3.4. Arbetets tredje frågeställning

1.3.4.1. *Metod och material*

Den tredje frågeställningen utreder om kreditprövningskravet kan bedömas uppnå de i förarbetena angivna syftena. Uppsatsen klarlägger genom den första frågeställningen vilka dessa syften är. Vidare utreder uppsatsen genom den andra frågeställningen vad kreditprövningskravet består i genom att bringa klarhet i vilka krav som uppställs på kreditgivare och vilka kredittyper som omfattas. För att bedöma huruvida syftena kan uppnås fokuserar uppsatsen på förändringar i samhället sedan bestämmelsen kom till samt annan lagstiftning på kredit- och exekutionsrättens område som har betydelse för kreditgivningen och kreditavtalets parter. I denna del diskuteras frekvensen av fakturakrediter som betalningsalternativ, fordringarnas omsättningsbarhet, kreditgivarens möjligheter att driva in fordringen själv samt konsumentens möjligheter att klandra det ingångna kreditavtalet.

²⁷ Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare s. 43.

De delar²⁸ som behandlar kreditavtalsparternas olika förutsättningar när kreditavtalet väl ingåtts avser en fiktiv situation där en kreditgivare beviljat kredit trots bristfällig kreditprövning. Syftet är att illustrera vad som står respektive part till buds i ett sådant läge och därigenom synliggöra en obalans i det rättsliga systemet på krediträttens område. För kreditgivarens del handlar det om möjligheten att överlåta fordran alternativt driva en indrivningsprocess. I denna del²⁹ undersöks betydelsen som marknaden för konsumentkrediter får för frågan om kreditprövning. Vidare utreder uppsatsen på vilka sätt det summariska förfarandet hos Kronofogden (i det fortsatta ("KFM")) med betalningsföreläggande påverkar kreditgivarens incitament att göra noggranna kreditprövningar. Vad beträffar kredittagarens position fokuserar uppsatsen på dennes möjligheter att klandra det ingångna kreditavtalet.

Det metodologiska ställningstagandet att mäta kreditprövningskravet mot ovan nämnda frågor i kreditgivningsprocessen förklaras med att uppsatsen har ett gäldenärsperspektiv. Perspektivet är gäldenärsinriktat såtillvida att juridiken kring fenomenet kreditgivning betraktas ur gäldenärernas synvinkel. Det är således inte fråga om något gäldenärsperspektiv med uttalat syfte att partiskt argumentera för gäldenärskollektivets sak. Vad som har bedömts vara "relevant" är ett resultat av vad jag, efter egen förmåga, har bedömt aktualiseras när en kreditgivningsprocess har initierats. Det finns möjligen andra frågor som också hade varit adekvata att beakta. Eftersom arbetets ramar formas genom detta metodavsnitt kommer arbetet endast att ta hänsyn till vad som nu nämnts.

Genom kritiskt inriktad rättsdogmatik kan följderna av en rättsdogmatisk lösning problematiseras. Vidare kan rättsdogmatisk analys användas i syfte att beskriva ett normsystem och påvisa eventuella brister i det. Kleineman menar att ändamålsargument, enligt en modernare syn på den rättsdogmatiska forskningen, kan vara accepterade som vägvisare inom ramen för en rättsdogmatisk analys.³⁰ Kritisk rättsdogmatisk forskning är inom rättsvetenskapen inget främmande och bygger på att "gå längre än att beskriva gällande rätt, nämligen att utifrån de slutsatser man ansett sig kunna dra om innehållet i gällande rätt gå ett steg längre: att ... påvisa att rättsläget är otillfredsställande och på ett eller annat sätt bör ändras".³¹ Kritiskt inriktad rättsdogmatik tillämpas således genom att det krediträttsliga

²⁸ 4.2–4.4.

²⁹ 4.2.

³⁰ Kleineman i Nääv & Zamboni, Juridisk metodlära s. 35 ff.

³¹ Ibid. s. 40.

normsystemet först beskrivs och genom att bristerna i det därefter påvisas. Den måttstock som används för att påvisa det otillfredsställande rättsläget utgörs av resonemang om hur både samhället i stort, kreditgivarkollektivet och den enskilde konsumenten påverkas.

Eftersom rättsdogmatisk metod innebär en strikt syn på vilka källor som ska anses vara accepterade inom forskningen är det angeläget att förklara vad för material som används i denna del. För att skapa en förståelse för den faktiska värld kreditprövningen möter i termer av vilka betalsätt som används och i vilken utsträckning fordringar omsätts används material som primärt inte är att betrakta som hämtat från rättsdogmatikens auktoritativa källor. Syftet med den tredje frågeställningen är emellertid inte att konstruera gällande rätt och materialet ska därför inte förstås som något som gör anspråk på att ge svar på vad som utgör gällande rätt. Materialet avser snarare synliggöra förändringar i samhället vilka lagstiftningen behöver förhålla sig till och används för att bedöma hur väl lagstiftningen kan uppnå de angivna syftena. Kreditprövningskravet kontextualiseras genom diskussioner om frekvensen av fakturakrediter som betalningsalternativ, fordringarnas omsättningsbarhet, kreditgivarens möjligheter att antingen överlåta kreditfordran eller driva in den själv samt konsumentens möjligheter att klandra det ingångna kreditavtalet.

Materialet utgörs i denna del till stor del av rapporter och statistik från Konsumentverket, FI och KFM. Eftersom dessa myndigheter arbetar med frågor som rör konsumentskydd, finansmarknad och skuldsättning får uppgifterna anses vara tillförlitliga. Avsikten är att ge en bild av den verklighet kreditprövningen möter. Detta görs dels genom en skildring av det krediträttsliga normsystemet i övrigt, dels genom en framställning av relevanta förändringar i samhället. Vad som utgör relevanta förändringar är återigen ett resultat av mina bedömningar av vad som kan komma att påverka kreditprövningsprocessen. Inspiration hämtas från ställningstaganden som lagstiftaren har gjort när t.ex. fakturakrediter undantagits från det allmänna kravet på kreditprövning. De resonemang som använts för berättigandet av ett sådant undantag har vägts mot hur användandet av fakturakrediter har utvecklats över tid.

Den kritiska rättsdogmatiska forskningen kan som sagt fokusera på sådant som lagstiftaren inte har uppmärksammat.³² En metodologisk brist kan i denna del påstås bestå i att det som bedömts utgöra relevanta förändringar i samhället inte är uttömmande. Det finns således fler faktorer att

³² Ibid. s. 40.

beakta. Ytterligare perspektiv än de som lyfts i arbetet har emellertid lämnats därhän. Uppsatsen kommer dock att bedöma ändamålsenligheten i ljuset av nämnda aspekter och inte uttala sig om ändamålsenligheten på ett generellt plan.

1.3.4.2. *Kort om gjord kontroll avseende fakturakrediter*

Under 4.1.1.³³ hänvisas det till en rapport från FI i syfte att visa hur olika typer av lån är fördelade storleksmässigt. Rapporten omfattar endast revolverande krediter³⁴ som medfört extra kostnader för kredittagaren. Då fakturakrediter inte nödvändigtvis måste medföra extra kostnader för kredittagaren föreligger en risk för att statistiken är missvisande. Eftersom vissa e-handelsföretag erbjuder fakturabetalning utan extra kostnad kan revolverande krediter förekomma i högre utsträckning än vad FI:s rapport ger uttryck för. I syfte att säkerställa att statistiken inte är missvisande har följande kontroll gjorts.

Genom att granska de allmänna villkoren hos de största e-handelsföretagen går det att överblicka hur vanligt förekommande det är att företagen tar ut extra kostnader för fakturaupplägg. Det tre största e-handelsföretagen är ”Dustin”, ”Cdon” och ”Ellos”.³⁵ Dustin och Ellos tar ut en avgift om 29 respektive 19 kronor för att tillhandahålla fakturakredit.³⁶ Cdon tar däremot inte ut någon avgift.³⁷ Kontrollen visar således att två av de tre största e-handelsföretagen tar ut en särskild fakturaavgift. Det går visserligen inte att dra slutsatsen att alla större e-handelsföretag tar ut en extra avgift för fakturaupplägg. Att det förekommer e-handelsföretag som inte tar ut någon avgift innebär emellertid endast att fakturaköp torde vara ännu vanligare än vad FI:s rapport visar vilket stärker den argumentation som senare förs.

1.3.5. Om termen överskuldssatt

Uppsatsens definition av överskuldssatt som individens upplevelse av förmågan att betala sina skulder och återkommande problem med att betala sina räkningar är vag och kan påstås vålla problem då frågeställningarna utgår från just termen överskuldssättning. Det finns emellertid

³³ Diagram 2.

³⁴ En revolverande kredit är en kredittyp som innebär att kredittagaren står fri att använda ett på förhand bestämt kreditutrymme. Exempel på revolverande krediter är kreditkort och kontokredit. Som jag visar under 4.1.1. svarar fakturaköpen för cirka 50 % av de revolverande krediterna

³⁵ <https://www.ehandel.se/Topp-100-storsta-natbutikerna-i-Sverige,9706.html> [Besökt 2019-10-16].

³⁶ <https://www.dustinhome.se/service/betalningsinformation> under ”Betalningsvillkor” [Besökt 2019-10-16] samt <https://www.ellos.se/page/helpdesk/tac> under ”Faktura” [Besökt 2019-10-16].

³⁷ <https://cdon.se/kundservice/betalning/betalningsalternativ/> under ”Allt 6. Qliro Faktura - betala om 14 dagar” [Besökt 2019-10-16].

inget behov av att närmare definiera begreppet eftersom uppsatsen inte avser mäta effekterna av kreditprövningskravet i siffror avseende antalet överskuldsatta. Uppsatsen fokuserar istället på att delvis uppmärksamma samhällseliga förändringar som kreditprövningskravet inte har förhållit sig till. Någon mer precis definition av vad som avses med överskuldsättning torde därför inte krävas.

1.4. Avgränsningar

Uppsatsen hade kunnat präglas av någon av de andra utvärderingsmodeller som presenteras av Rossi et al. Uppsatsen hade till exempel kunnat ha ett impact assessment-perspektiv och därigenom ställa lagstiftningens faktiska effekter i centrum.³⁸ Uppsatsen gör inte anspråk på att mäta effekterna av kreditprövningskravet i termer av hur det påverkat antalet överskuldsatta då en sådan empirisk studie inte rymms inom arbetets ramar.

Som uppsatsen ska visa syftar kreditprövningskravet b.l.a. till att förhindra överskuldsättning bland konsumenter. Det finns andra bestämmelser i konsumentkreditlagen med samma syfte. Konsumentskyddet kan därför inte enbart bedömas mot kreditprövningskravets effektivitet. Uppsatsen är avgränsad mot kreditprövning och kommer därför inte kunna svara på huruvida det konsumentskydd som konsumentkreditlagen i stort ger uttryck för bidrar till minskad överskuldsättning. Uppsatsen kommer endast att granska ambitionerna om minskad överskuldsättning genom kreditprövning. Detta är något som möjligen kan betraktas som en brist i ämnesval men samtidigt ett resultat av kravet på snävt ämnesval.³⁹

Ytterligare en avgränsning består i att uppsatsen uteslutande fokuserar på konsumtionslån. Bostadskrediter diskuteras således inte. Avgränsningen beror dels på arbetsekonomiska skäl, dels på den stora skillnad som föreligger mellan konsumtionslån och bostadskrediter. Därtill gäller särskilda regler för bostadskrediter. En central del av arbetet utgörs av betoningen på det kreditsamhället i vilket konsumtionskrediter förefaller vara ett allmänt accepterat fenomen. Bostadskrediter skiljer sig däremot väsentligen från konsumtionslån genom att finansiera förvärv av bostäder. Det rör sig således om transaktioner omgärdade av andra regler och transaktioner vilka får anses vara mer betydelsefulla än vanliga konsumtionslån.

³⁸ Rossi et al, Evaluation s. 58f.

³⁹ Se Henrikson, Överskuldsatt och skyldig, för en heltäckande granskning av konsumentkreditlagen som konsumentskydd.

1.5. Arbetets disposition

Arbetet är disponerat med utgångspunkt i de tre separata frågeställningarna med ambitionen att i möjligaste mån föra löpande diskussioner om respektive frågeställning. Frågeställningarna diskuteras så långt som möjligt således separat när respektive fråga avhandlas. När ambitionen om separata diskussioner inte har kunnat förverkligas av pedagogiska skäl förs samlade diskussioner avseende de olika frågeställningarna. Detta gäller främst diskussionerna under 3.2. och 3.3. där svaret på den andra frågeställningen ställs mot den tredje frågeställningen.

I *Del I* har problemformulering, syfte och frågeställningar, metod och material samt avgränsningar presenterats. *Del II* fokuserar på den första frågeställning där en historisk tillbakablick ges för att svara på vilka syften som enligt förarbetena motiverat kreditprövningskravet.

Del III fokuserar på den andra frågeställningen och stället uppgiftskällorna i fokus. Arbetet problematiserar den informationsinhämtande fasen i kreditgivningsprocessen. Denna del visar vilka informationskällor som används vid en kreditprövning. En arbetsrättslig diskussion om anställningsformer visar på ytterligare brister i informationshämtningen. Avslutningsvis diskuteras kreditgivarens tillvägagångssätt för att bedöma konsumentens utrymme för eventuella kreditåtagande. I denna del påbörjas diskussionen om arbetets tredje frågeställning som sagt främst genom 3.2. och 3.3.

Del IV fokuserar på arbetets tredje frågeställning om kreditprövningskravet, så som det beskrivs i *del III*, kan uppnå de syften som nämns i *del II*. Inledningsvis lyfts fakturakrediter som undantag från det generella kravet på kreditprövning. Vidare diskuteras kreditavtalsparters positioner efter det att kreditavtalet har slutits. Diskussionen utgår från möjligheterna att överlåta kreditfordringen, indrivningsförfarandet hos KFM och konsumentens klandermöjligheter. Avslutningsvis diskuteras kreditförmedlingsinstitutets implikationer på kreditprövningen.

I *Del V* ges ett sammanfattade svar på respektive frågeställning. I denna del presenteras även en avslutande diskussion där resultatet ställs mot arbetets huvudsyfte att bedöma kreditprövningskravets ändamålsenlighet.

DEL II - ARBETETS FÖRSTA FRÅGESTÄLLNING

2.1. Historisk tillbakablick

I linje med det instrumentella perspektiv som intas följer nedan en historisk tillbakablick vad avser kreditprövningskravets tillkomst. Genom förståelse för den historiska utvecklingen blir det nämligen enklare att också förstå den produkt som det lagstiftande maskineriet producerat.

Innan tillkomsten av ett uttryckligt kreditprövningskrav i KkrL kunde en skyldighet att pröva konsumentens återbetalningsförmåga utläsas ur KkrL 5 a § enligt vilken näringsidkaren skulle iaktta god kreditgivningssed.⁴⁰ Kravet på god kreditgivningssed innefattar enligt sin ordalydelse även en skyldighet för näringsidkaren att tillvarata konsumentens intressen med ”tillbörlig omsorg”. I motiven till kravet på god kreditgivningssed uttalades det att bestämmelsen ”tillkommit för att betona kreditgivarnas ansvar gentemot konsumenterna”.⁴¹ Det underströks vidare att kreditgivaren både före det att avtal har ingåtts och under den tid ett avtalsförhållande föreligger ska handla med gott omdöme och ta ansvar gentemot konsumenten. Det betonades även att kreditgivaren som utgångspunkt måste göra en ”seriös kreditprövning” inför beviljandet av en kredit.⁴² Då ett indirekt krav på kreditprövning har funnits inbyggt i kravet på god kreditgivningssed och därigenom längre än det självständiga kravet i KkrL 12 § är motivuttalandena till införandet av god kreditgivningssed även av intresse för arbetet.

Värt att notera är att det redan på 90-talet fördes diskussioner om att införa ett fristående krav på kreditprövning. Förslaget avslogs emellertid med motiveringen att det skulle bli svårt ”att anpassa en sådan regel tillräckligt väl till de verkliga behoven i det enskilda fallet”.⁴³ Dessutom anfördes det att kreditgivare själva redan hade incitament att göra noggranna kreditprövningar för att minska sina kreditförluster, vilket användes som argument mot ett införande av ett ”stelbent” kreditprövningskrav. Resonemangen byggde således på en uppfattning om att kreditgivare i och med kravet på god kreditgivningssed redan fäste stor vikt vid att göra erforderliga kreditprövningar och att det inte fanns tillräckliga skäl för att införa ett självständigt kreditprövningskrav.⁴⁴

⁴⁰ Denna skyldigheten återfinns numera i KkrL 6 §.

⁴¹ Prop. 1991/92:83 s. 106.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid. s. 36.

⁴⁴ Ibid. s.35f.

I samband med att tillståndsplikt för finansieringsrörelser avskaffades ansågs det däremot motiverat att frigöra kreditprövningskravet från det generella kravet på god kreditgivningssed. Att en kreditprövning skulle göras var sålunda inget nytt. Det var snarare självständigheten av ett sådant åliggande som var nytt. Även om skyldigheten att pröva kredittagarens ekonomiska förutsättningar inför beviljandet av krediten kunde hänföras till kravet på god kreditgivningssed ansågs det motiverat att tydliggöra näringsidkarens ansvar genom att införa ett självständigt kreditprövningskrav. Lagstiftaren gjorde gällande att införandet av ett självständigt krav skulle markera att även kreditgivare har ett ansvar för att konsumenter inte överskuldsätter sig.⁴⁵

Det kreditprövningskrav som infördes i konsumentkreditlagen var emellertid inte absolut och näringsidkaren hade under vissa förutsättningar möjlighet att lämna kredit utan kreditprövning. Möjligheten att undgå kravet på kreditprövning kunde relateras till både konsumenten som person och till kredittypen. *För det första* behövde näringsidkaren inte göra en formell kreditprövning i det fall denne hade personlig kännedom om konsumenten och därigenom kunde känna sig tillräckligt informerad om konsumentens ekonomiska situation. *För det andra* kunde kreditprövningen undgås om näringsidkaren, utan att ha gjort en formell kreditprövning, fått tillräcklig information som styrkte konsumentens möjligheter att klara kreditåtagandet.⁴⁶ Det skulle i sådana fall ”inte råda något tvivel om konsumentens förutsättningar att klara krediten”.⁴⁷

För det tredje undantogs fakturakrediter från kravet på formell kreditprövning. För att det skulle vara fråga om en fakturakredit fordrades det att kredittiden var begränsad, att beloppet skulle betalas vid ett tillfälle och inte delas upp samt att krediten varit en engångskredit och inte en löpande utfästelse. Att fakturakrediter undantogs från det generella kravet på kreditprövning motiverades av flera anledningar. Sådana krediter ansågs inte kunna bidra till överskuldsättning i beaktansvärd utsträckning. Därutöver intogs ett praktiskt perspektiv genom att kreditgivarnas verksamhet beaktades. Det ansågs nämligen ”opraktiskt för kreditgivare” att behöva göra formella kreditprövningar vid fakturakrediter.

För det fjärde behövde någon kreditprövning inte göras när krediten avsåg ett ”mindre belopp”. Inte heller sådana krediter ansågs bidra till överskuldsättning.⁴⁸

⁴⁵ Prop. 2002/03:139 s. 253.

⁴⁶ Ibid. s. 587.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

2.2. Syften som motiverat kreditprövningskravet

Vid närmare granskning av det lagstiftningsarbete som föregått införandet av kravet på kreditprövning, först genom god kreditgivningssed och senare som ett självständigt krav, framgår sammanfattningsvis att kreditprövningskravet har motiverats av två syften som delvis sammanfaller. För det första infördes kravet på kreditprövning i syfte att förhindra överskuldssättning bland konsumenter.⁴⁹ För det andra ansågs nödvändigt att markera att även näringsidkare har ett ansvar att konsumenter inte skuldsätter sig på ett sätt som inte står i proportion till deras ekonomiska situation.⁵⁰ Kreditprövningskravet i konsumentkreditlagen har således ett tydligt fokus på den enskilde konsumenten och dennes skuldsättningssituation. Uppsatsen ska i det följande klarlägga vad kreditprövningskravet består i med särskilt fokus på de informationskällor som kan användas.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid. s. 253.

DEL III - ARBETETS ANDRA FRÅGESTÄLLNING

3.1. Uppgifter till grund för bedömningen

Konsumentkreditlagen (2010:1846) (i det fortsatta ”KkrL”) 12 § 1 st. reglerar kreditprövningskravet och stadgar följande:

”Näringsidkaren ska pröva om konsumenten har ekonomiska förutsättningar att fullgöra vad han eller hon åtar sig enligt kreditavtalet. Kreditprövningen ska grundas på tillräckliga uppgifter om konsumentens ekonomiska förhållanden. Krediten får beviljas endast om konsumenten har ekonomiska förutsättningar att fullgöra sitt åtagande.”

KkrL 12 § anger således att näringsidkaren ska pröva konsumentens ekonomiska förutsättningar mot det åtagande som det eventuella kreditåtagandet innebär. Lagtexten anger att kreditprövningen ska grundas på *tillräckliga uppgifter* om konsumentens ekonomiska förhållanden och att krediten endast får beviljas om konsumenten har ekonomiska förutsättningar att fullgöra åtagandet. Bestämmelsen stadgar således endast att en kreditprövning ska göras utan att närmare ange hur den ska göras.

I fråga om vilka källor som ska användas för kravet på *tillräckliga uppgifter* har det emellertid uttryckts att information bör inhämtas från både konsument och fristående källor genom till exempel en kreditupplysning. För vägledning i fråga om hur kreditprövningen ska hanteras anges det i författningskommentaren att kreditprövningen ska förstås som en trestegsprocess. Näringsidkaren ska i) inhämta uppgifter om konsumenten och därefter ii) beräkna konsumentens betalningsförmåga för att slutligen iii) avgöra om konsumenten ska beviljas krediten eller inte.⁵¹

För att näringsidkaren ska anses ha inhämtat tillräckliga uppgifter om konsumenten krävs att näringsidkaren inhämtar så mycket information så att konsumentens betalningsförmåga kan fastställas med ”en hög grad av säkerhet”.⁵² Näringsidkaren kan sägas ha en allmän skyldighet att bilda sig en uppfattning om den creditsökande konsumentens ekonomiska tillstånd.

⁵¹ Prop. 2009/10:242 s. 54 och 100.

⁵² Ibid. s.100

Inhämtad information ska avse konsumentens inkomster och andra eventuella kreditåtaganden.⁵³ Det framgår emellertid inte vad som avses med andra kreditåtaganden och det finns ingen precisering av vilka kredittyper som ska beaktas. Det framstår följaktligen som oklart om en kreditgivare ska beakta fakturakrediter hos andra kreditgivare när sådana krediter i sig undantas från kravet på kreditprövning.⁵⁴

Viktigt att poängtera är även att storleken på lånebeloppet inte längre spelar någon roll för frågan om kreditprövning ska göras eller inte. Det undantag som tidigare gjordes för kreditgivning avseende ”mindre belopp” gäller således inte längre och näringsidkaren ska mäta kredittagarens disponibla inkomster mot kostnaderna för krediten. Som exempel på person som saknar betalningsförmåga nämns i förarbetena en konsument vars enda inkomst utgörs av studiemedel. Om den kreditsökande konsumenten däremot förmår visa att denne kommer ha ett uppsving på inkomstsidan, genom till exempel ett sommarjobb, kan krediten beviljas trots det faktum att konsumenten vid tidpunkten för kreditansökan inte har ekonomiska förutsättningar att bära krediten.⁵⁵

En relevant fråga är om kreditgivaren har en skyldighet att inhämta uppgifter direkt från konsumenten och därefter kontrollera uppgifterna. Frågan var föremål för prövning i HFD 2017 ref. 64 där H&M erbjudit kredit till konsumenter vid köp av bolagets egna produkter. Konsumentverket ansåg att det fanns brister i H&M:s kreditprövning såtillvida att H&M inte direkt från konsumenten inhämtade uppgifter om inkomster och utgifter. Konsumentverket poängterade att uppgifter från offentliga källor inte fullt ut ger svar på frågor om konsumentens inkomster, månatliga utgifter eller skuldförhållanden i övrigt. För att kreditprövningen ska genomföras med hög grad av säkerhet fordrades enligt Konsumentverket därför att konsumenten själv lämnar sådan information till näringsidkaren. HFD gick emellertid på H&M:s linje och konstaterade att kreditgivaren inte har en allmän skyldighet att kontrollera uppgifter lämnade av konsumenten. Anmärkas ska att HFD underströk att kreditgivandet var motiverat då krediten avsåg köp av H&M:s egna produkter, då krediten avsåg utgifter för vad som ingår i normala levnadskostnader och då kreditbeloppet var begränsat till 10 000 kr. HFD

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Till saken hör att kreditgivare har begränsade möjligheter att förvissa sig om konsumentens övriga kreditåtaganden vilket är något det finns anledning att återkomma till.

⁵⁵ Prop. 2009/10:242. s. 101.

förefaller, enligt mitt förmenande, härigenom normalisera kredittagande för normala levnadskostnader.

En i sammanhanget viktig anmärkning är att det inte var fråga om ett bolag som hade tillstånd som konsumentkreditinstitut enligt lag om viss verksamhet med konsumentkrediter. Av betydelse är att H&M finansierade konsumenternas köp av bolagets egna varor. Konsumentverkets allmänna råd gäller för bolag med tillstånd enligt Lag (2014:275) om viss verksamhet med konsumentkrediter (LVK) och H&M bedriver inte sådan verksamhet. Konsumentverket har efter målets avgörande gjort gällande att majoriteten av de bolag med tillstånd enligt LVK inte tillhandahåller sådan kredit som var föremål för prövning.⁵⁶ Slutsatsen torde därför bli att det inte går att utesluta att näringsidkaren har en skyldighet att inhämta uppgifter från konsumenten och verifiera sådan information.

3.2. Närmare om uppgiftskällorna

3.2.1. En av kreditgivaren skönsmässig bedömning?

I fråga om vilka uppgiftskällor som ska användas har lagstiftaren uttryckt att kreditgivaren kan behöva använda sig av flera informationskällor. Konsumenten kan själv lämna information samtidigt som näringsidkaren kan vända sig till kreditupplysningsföretag, använda sig av KFM:s databas eller använda eget register om något sådant finns. Den diversifierade typen av uppgiftskällor som kan inhämtas har ansetts leda till att informationen som näringsidkaren slutligen får täcker hela konsumentens ekonomiska situation. Vilka uppgiftskällor som ska användas i det enskilda fallet får emellertid bedömas med utgångspunkt i kravet på tillräckliga uppgifter. I författningskommentaren förklaras det vidare att konsumenten i normalfallet bör förfrågas om sin ekonomiska situation men att sådana uppgifter måste kontrolleras. I det fall kreditgivaren har gjort en kreditupplysning kan resultatet av den tillsammans med den information konsumenten själv lämnar vara tillräckligt för att näringsidkaren ska anses ha uppnått kraven på tillräcklig information.⁵⁷

Av nu sagda följer att det åligger näringsidkaren att i det enskilda fallet bedöma vad som utgör tillräckliga uppgifter. Av detta följer vidare att bedömningen, i avsaknad av mer precisa

⁵⁶ Remisspromemoria till KOVFS 2019:XX Dnr 2019/360 s.12.

⁵⁷ Prop. 2009/10:242 s. 100f.

riktlinjer att förhålla sig till, riskerar att bli skönsmässig. Samtidigt kan man fråga sig hur sådana riktlinjer skulle se ut. Eftersom kreditprövningen grundas på en stor mängd information och då informationsbehovet varierar beroende på kredit och kredittagare kan det vara svårt att fastställa några generella riktlinjer för hur kreditprövningen ska göras.

I syfte att underlätta kreditprövningen kan kreditgivaren hur som helst inhämta en kreditupplysning. Upplysningscentralen (i det fortsatta ”UC”) är ett upplysningsföretag dit svenska kreditgivare kan vända sig.⁵⁸ UC har bl.a. ekonomisk information om alla svenska privatpersoner som kreditgivare kan beställa. Innehållet i den information UC tillhandahåller baseras på uppgifter från olika myndigheter. En personupplysning från UC ger bl.a. svar på den lånsökandes inkomstförhållanden, fastighetsinnehav, kreditåtaganden, betalningsanmärkningar och antal förfrågningar.⁵⁹ UC inhämtar bl.a. information från Skatteverket, Lantmäteriet, KFM och Transportstyrelsen.⁶⁰ Även om UC är en väletablerad aktör på marknaden finns det andra kreditupplysningsföretag som erbjuder likvärdiga tjänster. En kreditupplysning behöver således inte nödvändigtvis göras via UC. Exempel på andra aktörer är Bisnode och Creditsafe.

Kreditupplysning som verktyg för en noggrann kreditprövning kan emellertid vålla problem. Detta beror på kombinationen av i) att det finns fler aktörer på marknaden, ii) att kreditupplysningslagen inte ålägger kreditupplysningsföretag att samverka i informationshänseende och iii) att kreditupplysningsföretagen kan tillämpa olika principer för omfattningen av upplysningen.⁶¹ Creditsafe kan således, men har ingen skyldighet att, utbyta information med UC. Detta kan ställas på sin spets när det blir relevant att utreda om konsumenten har blivit föremål för tidigare förfrågningar om kreditupplysning. Ett stort antal inhämtade kreditupplysningar kan nämligen indikera att konsumenten sökt och beviljats många krediter.⁶² Det kan också innebära att konsumenten sökt men inte beviljats någon kredit ö.h.t. Det förekommer kreditupplysningsföretag som informerar beställaren om tidigare förfrågningar om kreditupplysning.⁶³

⁵⁸ Jönsson, Bengt (red.), Handbok i kreditgivning, 7. uppl., FB utbildningskonsult, Stockholm, 1992 s. 202.

⁵⁹ <https://www.uc.se/personupplysningar/> [Besökt 2019-11-13].

⁶⁰ <https://uc.se/om-uc/vara-kallor/> [Besökt 2019-11-13].

⁶¹ SOU 2016:68 s. 195.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

Kreditupplysning kan sammanfattningsvis vara ett bra verktyg för kreditgivaren att bilda sig en uppfattning om konsumentens förhållanden i stort. Kreditgivaren har detta till trots ingen möjlighet att förvissa sig om konsumentens samtliga kreditåtaganden.⁶⁴

3.2.2. Otillräckliga uppgifter innebär otillräcklig prövning

Ett problem med informationsinhämtningen är således att kreditgivaren svårligen kan få en helt träffsäker bild av konsumentens ekonomiska förhållanden. Som visats ovan kan kreditupplysning som verktyg för en noggrann kreditprövning vålla problem vilket beror på kombinationen av i) att det finns fler aktörer på marknaden, ii) att kreditupplysningslagen inte ålägger kreditupplysningsföretag att samverka i informationshänseende och iii) att kreditupplysningsföretagen kan tillämpa olika principer för omfattningen av gjorda upplysningar. Konsumentens totala antal kreditupplysningsförfrågningar hos samtliga aktörer kan därför inte visas.

Ett annat problem som identifierats med informationsinhämtningen är att kreditgivaren inte har någon möjlighet att förvissa sig om konsumentens samtliga kreditengagemang. Eftersom vissa konsumenter inte själva har full kontroll över deras kreditåtaganden har kreditgivarna än sämre förutsättningar att få sådan information vid kreditprövningen. Denna brist är både påtaglig och anmärkningsvärd eftersom kreditprövningen i slutändan handlar om att pröva den enskilda konsumentens återbetalningsförmåga. Återbetalningsförmågan kan endast uppskattas med tillräcklig precision när fullgott material står bedömarens till förfogande. Eftersom kreditgivaren inte kan förvissa sig om kredittagarens samtliga kreditåtaganden kan kreditgivaren, enligt mitt förmenande, inte heller göra en tillräckligt noggrann prövning. Kreditprövningen görs m.a.o. inte på tillräckliga uppgifter. En i denna del relevant aspekt är den tystnadsplikt som gäller i inkassoverksamhet.⁶⁵ Av förarbetsuttalanden följer emellertid att ”bestämmelsen inte utgör något hinder mot att uppgifter lämnas från ett inkassoföretag till en kreditupplysningsbyrå, i den mån det är fråga om uppgifter som får användas i kreditupplysningsverksamhet”.⁶⁶

I fråga om hur väl de befintliga kraven på informationsinhämtningen bidrar till att förhindra överskuldssättning, vilket varit ett av syftena som motiverat kreditprövningskravet, kan det

⁶⁴ Ibid. s. 201.

⁶⁵ Inkassolag (1974:182) 11 §.

⁶⁶ Prop. 1974:42 s. 112.

konstateras att minsta lilla informationsinhämtning i någon mån innebär att mer träffsäkra kreditbeslut kan fattas. Jag vill emellertid göra gällande att det krävs tydligare krav på hur informationsinhämtningens ska göras och att tillgången på vederhäftig information behöver bli bättre för att kreditgivare ska ha bättre förutsättningar att fatta mer precisa beslut. Först då kan kreditprövningskravet mer kraftfullt bidra till minskad överskuldssättning och markera kreditgivares ansvar för konsumentens överskuldssättningssituation. Den befintliga utformningen på kreditprövningskravet bidrar visserligen till att färre blir överskuldssatta än vad fallet skulle vara om något kreditprövningskrav över huvud taget inte hade funnits. Den informationsinhämtande fasen har emellertid större potential och befintlig ordning kan i detta avseende förbättras. Kan ett statligt skuldregister möjligen vara rätt väg för att tillse att kreditbesluten fattas på tillräcklig information?

3.2.3. Ett statligt skuldregister

För att råda bot på problemet med kreditgivarens oförmåga att få en fullständig bild av konsumentens samtliga kreditåtaganden har det i den allmänna debatten hörts vissa röster som förespråkar ett statligt skuldregister. Riksbanken har lyft frågan att inom myndigheten skapa ett skuldregister. Ett sådant register skulle emellertid tjäna som underlag för beräkningar avseende bopriser, ränta och amorteringskrav.⁶⁷ Syftet med Riksbankens föreslagna skuldregister är således inte att det ska användas för att bedöma den enskilda konsumentens kreditvärdighet i en kreditprövning. Syftet är inte heller att fastställa de enskilda hushållens ekonomiska förhållanden. Genom att arbeta med data på oidentifierad nivå skulle syftet istället vara att analysera hushållen som kollektiv och därmed få en uppfattning om den generella systemstabiliteten. Hur ser då förutsättningarna ut för att laborera med tankar om ett statligt skuldregister på individnivå för kreditprövande ändamål?

Ett eventuellt skuldregister skulle sannolikt möta motstånd. Att på nationell nivå föra register över medborgarnas ekonomiska förhållanden är en tämligen ingripande åtgärd i integritetshänseende. För det första krävs det att det finns majoritet i riksdagen för ett sådant förslag. För det andra krävs det att uppgifterna kan hanteras på ett säkert sätt. Eftersom syftet med ett sådant skuldregister hade varit att ha tillgång till enskilda konsumenters ekonomiska förhållanden kan uppgifterna rimligtvis inte lagras anonymiserat som tanken är för Riksbankens

⁶⁷ <https://www.di.se/nyheter/ingves-vill-ha-total-koll-pa-din-ekonomi/> [Besökt 2019-10-03].

föreslagna register. Hur som helst är säkerhetsfrågan sannolikt sekundär i förhållande till det integritetsintrång som registerföring av sådana uppgifter hade inneburit. För att enklare väga spänningen mellan å ena sidan intresset av att kunna göra träffsäkra kreditprövningar och å andra sidan intresset av att inte ha sådana uppgifter registerförda kan det finnas en poäng i att resonera kring vad för effekter registerföringen hade fått på individ- och samhällsnivå samt hur kreditgivare och registerförande myndighet hade påverkats.

Att laborera med konsekvenser på individnivå kan emellertid vara förenat med en fara eftersom det finns grupperingar inom det heterogena individkollektivet. Ett nationellt skuldregister hade hjälpt kreditgivare att fatta mer precisa beslut i fråga om vissa kreditsökande konsumenter. För andra konsumenter hade ett sådant register sannolikt haft begränsad inverkan på beslutet eftersom kreditvärdigheten ändå är tillräckligt god. För konsumenterna med låg kreditvärdighet hade det integritetsintrång som ett skuldregister innebär möjligen vägts upp av det faktum att kreditutbudet hade begränsats.⁶⁸ Ett sådant skuldregister som Riksbanken har föreslagit gynnar inte de enskilda konsumenterna eftersom skuldregistret är avsett att användas som mätinstrument för den finansiella stabiliteten på nationell nivå. Ett skuldregister avsett för kreditprövningsändamål ger däremot konsumenterna något tillbaka genom att begränsa riskexponeringen. Problemet ligger emellertid i att ett skuldregister skulle omfatta samtliga medborgare och inte bara de med begränsad kreditvärdighet. En del konsumenter skulle således utsättas för integritetsintrång utan någon betydelsefull motprestation. Det kan dessutom tänkas att den ekonomiskt starkare delen av konsumentkollektivet som inte hade gynnats särskilt av ett statligt skuldregister har ett starkare socialt kapital vilket gör dem mer förmögna att få rösten hörd i den eventuella debatten. Denna jämlikhetsaspekt är beaktansvärd och något som bör tillmätas betydelse.

Under förutsättning att ett statligt skuldregister hade inneburit att antalet överskuldssatta personer skulle minska till antalet hade registerföring på samhällsnivå inneburit minskade kostnader för sociala insatser, minskat tryck på sjukvården och ökade skatteintäkter. Välståndet hade på ett generellt plan därmed ökat. Samtidigt bör det allmänna förtroendet för statsmakten inte underskattas. Den lagstiftande makten är ständigt i behov av legitimitet. Legitimitet kan svårligen tillskrivas ett lagförslag om det finns ett utbrett missnöje. Integritetsfrågan är känslig, särskilt när det gäller kartläggning av medborgares ekonomiska förhållanden. Lagstiftaren bör således inte underskatta värdet av att känna på pulsen i samhället inför beslut av nu föreslagen karaktär.

⁶⁸ Utifrån tanken att färre beviljade krediter är önskvärt om förutsättningar för att bära åtagandena saknas.

Oavsett om ett nationellt skuldregister skulle anses vara en proportionerlig åtgärd är legaliteten av begränsad betydelse när den saknar legitimitet.

För kreditgivaren skulle ett nationellt skuldregister initialt innebära ökade kostnader då uppgifter behöver tillhandahållas den registerförande myndigheten. Det kan dessutom antas att kreditgivare behöver uppjobba system som innebär att nya uppgifter automatiskt överförs till registerförande myndighet. Några ytterligare administrativa kostnader torde inte aktualiseras. Det kan även tänkas att det till viss del heterogena kreditgivarkollektivet påverkas olika mycket av föreslagen åtgärd. Mindre aktörer skulle kunna ha sämre förutsättningar att leva upp till de nya kraven på informationsöverföring vilket i slutändan hade hämmat konkurrensen på marknaden. Vad beträffar volymen på utlånade medel hade ett skuldregister sannolikt fått effekten att färre krediter skulle beviljas. Ett skuldregister hade nämligen gjort kreditprövningarna med träffsäkra och visat fler konsumenters begränsade återbetalningsförmåga. Antalet beviljade krediter skulle då minska vilket å ena sidan hade inneburit minskad riskexponering genom minskade kreditförluster. Färre krediter hade å andra sidan i förlängningen inneburit minskade intäkter för kreditgivarna som enligt vad som ska redovisas nedan⁶⁹ kan göra vinster på obetalda konsumentkrediter. Detta torde i relation till de problem som överskuldssättning vållar inte vara ett skyddsvärt intresse.

Vad slutligen beträffar konsekvenserna på myndighetsnivå kan det konstateras att registerförande myndighet hade belastats med kostnader för administrering av registret. Det hade behövts resurser för säkerhet och arbetskraft. Dessa kostnader får anses vara motiverade av behovet att begränsa konsumentens riskexponering.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att ett nationellt skuldregister fordrar noggranna avvägningar. Å ena sidan ska intresset för att skydda den personliga integriteten beaktas. Å andra sidan ska avseende fästas vid intresset att begränsa överskuldssättningsproblemen. Diskussionen har syftat till att visa att det finns ett behov av ett nationellt skuldregister dit kreditgivare ska vända sig för att inhämta tillräckliga uppgifter. Frågan om huruvida införandet av ett sådant register är praktiskt genomförbart lämnas emellertid därhän. Uppsatsen fortsätter i det följande med en arbetsrättslig utblick som visar att förändringar på arbetsrättens område bör få betydelse för hur kreditgivare inhämtar uppgifter om creditsökande konsumenter.

⁶⁹ 4.2.

3.3. En arbetsrättslig parantes

Som konstaterats ovan⁷⁰ utgör inkomstuppgifter en betydelsefull del av kreditprövningen. Kreditprövning baserad på uppgifter om taxerad förvärvsinkomst kan problematiseras genom en förståelse för de förändringar som har skett på arbetsmarknaden vad beträffar förekomsten av olika anställningsformer. Utvecklingen av mer flexibla lösningar inom ramen för plattformsekonomin⁷¹ har nämligen implikationer på kreditgivningen. Kortare anställningar och fler parallella deltidjobb har blivit mer frekvent jämfört med längre tillsvidareanställningar som tidigare utgjort norm. Eftersom vissa konsumenter idag tenderar att ha fler inkomstkällor istället för ett jämnt inkomstinflöde har kreditprövning som till stora delar grundas på uppgifter om förvärvsinkomst visat sig vara ett mindre adekvat tillvägagångssätt för att bilda sig en rättvisande bild av dessa konsumenter. Detta har i sin tur lett till att vissa kreditgivare skapar en allmän bild av konsumenternas inkomstförhållanden.⁷² Kreditprövning genom tillämpning av schabloner för inkomstuppgifter innebär ett avsteg från den grundläggande tanken att kreditprövningen ska utgå från den enskilde konsumentens faktiska förhållanden.

Skiften i frekvensen av anställningsformer kan således ha implikationer på kreditgivningen och kreditprövning baserad på förvärvsinkomst kan sägas ha blivit ett mindre träffsäkert verktyg. Eftersom konsumenter kan ha flera olika förvärvsinkomster och då dessa inkomster dessutom kan fluktuera över tid ger utdrag avseende taxerad förvärvsinkomst inte en rättvisande bild av konsumentens ekonomiska profil. Ett av de främsta segmenten av den informationsinhämtande fasen, d.v.s. utdraget av taxerad förvärvsinkomst, kan sägas vara bristfällig såtillvida att den inte med tillräcklig säkerhet tillser att kreditgivare får en sanningsenlig bild av konsumentens ekonomiska förhållanden. Ur ett längre perspektiv innebär informationsunderskottet att överskuldssättning bland konsumenter inte förhindras när uppgifter tas för givna. Slutsatsen blir därför att ett av de syften som motiverat kreditprövningskravet enligt vad som nu gjorts gällande inte kan uppnås fullt ut. Avsaknaden av tydligare riktlinjer för informationsinhämtning markerar heller inte kreditgivarens ansvar för överskuldssättningsfrågan eftersom kreditgivaren blint kan lita på registerförda uppgifter hos Skatteverket utan att göra egna mer djupgående efterforskningar avseende konsumentens inkomster.

⁷⁰ 3.1. och 3.2.1.

⁷¹ Plattformbaserat arbete innebär att personer antingen arbetar på en digital plattform med bred spridning eller att digitala plattformar förmedlar arbete. LO, De oorganiserade s. 40.

⁷² Reifner & Niemi-Kiesiläinen, Overindebtedness s. 69f.

Förändringarna på arbetsrättens område kräver således att kreditgivaren, i syfte att bilda sig en rättvisande bild av konsumentens återbetalningsförmåga, kan förvissa sig om förvärvsinkomsten på annat sätt än genom registerförda uppgifter hos Skatteverket. Kreditgivaren bör åläggas ett ansvar att kontrollera uppgifter som denne kommer över vid informationsinhämtningen. Tillförlitligheten i uppgifterna som lämnas av konsumenten bör säkerställas genom kontroll mot aktuellt register om sådant finns medan uppgifter som inhämtas från t.ex. Skatteverket bör kontrolleras genom kontakt med konsumenten. Kontrollfunktionen gör visserligen kreditprövningen till en trögare process men möjliggör samtidigt för mer tillförlitligt informationsunderlag.

För att förvissa sig om exakta förvärvsinkomster kan kreditgivaren be konsumenten att redogöra för sin status på arbetsmarknaden samt redovisa intyg, avtal och lönespecifikationer. På så sätt kan kreditprövningen förhindra överskuldssättning i större utsträckning än när uppgifter endast inhämtas från Skatteverket. Genom att kreditgivaren arbetar aktivt på detta sätt skapas dessutom bättre förutsättning att uppnå det andra syftet som motiverade kreditprövningskravet, nämligen markera kreditgivarens ansvar för konsumentens överskuldssättningssituation. Uppsatsen fortsätter i det följande med att utreda hur kreditgivare beräknar konsumentens skäliga levnadskostnader och analyserar hur uppskattningarna kan påverka den senare skuldssättningsfrågan.

3.4. Beräkningen av skäliga levnadskostnader

Konsumentens ekonomiska profil skapas genom att kreditgivaren å ena sidan bildar sig en uppfattning om konsumentens inkomster och tillgångar. Kreditgivaren behöver å andra sidan även inhämta information om konsumentens utgifter och skuldförhållanden i övrigt. Genom att fastställa konsumentens disponibla inkomster kan näringsidkaren sedan beräkna hur stort utrymme konsumentens ekonomi medger för ett eventuellt kreditåtagande. För att göra en uppskattning av kredittagarens återbetalningsförmåga ska kredittagaren också beakta vad konsumenten behöver för skäliga levnadskostnader. Kreditgivaren kan utgå från Konsumentverkets beräkningar av skäliga levnadskostnader.⁷³

Det standardiserade tillvägagångssättet att bedöma konsumentens förutsättningar att klara ett kreditåtagande genom att göra en jämförelse med Konsumentverkets schablon för skäliga

⁷³ SOU 2016:68 s.192.

levnadskostnader har kritiserats.⁷⁴ Konsumentverkets beräkningar är uppskattningar om vad gemene man behöver för sin försörjning och utgår inte från den enskilda individen. Den kreditsökande konsumentens ekonomiska situation kan avvika från Konsumentverkets norm och konsumenten kan ha större utgifter än beräkningarna om vad som är normalt. Konsumentverkets schablon tjänar som riktlinje för frågan om försörjningsstöd och konsumenten kan ha större utgifter än vad schablonen visar.⁷⁵

FI:s senaste kartläggning visar att tillvägagångssätten för kreditprövningar är olika bland de aktiva kreditgivarna. Ett sätt att mäta den potentiella kredittagarens återbetalningsförmåga är att göra en så kallad kvar att leva på-kalkyl (i det fortsatta ”KALP”). Kredittagarens kostnader dras av från inkomsterna och kreditgivaren kan därigenom kvantifiera konsumentens överskott. Förekomsten av ett överskott kan sedermera möjliggöra den tilltänkta kreditgivningen.⁷⁶

Vidare visar FI:s rapport, Diagram 1⁷⁷, en korrelation mellan storlek på lån och förekomsten av KALP-beräkningar. För krediter understigande 2 000 SEK förekommer KALP-beräkningar sällan och för lån mellan 2 000 och 5 000 SEK görs en KALP-beräkning i drygt 20 % av fallen.⁷⁸

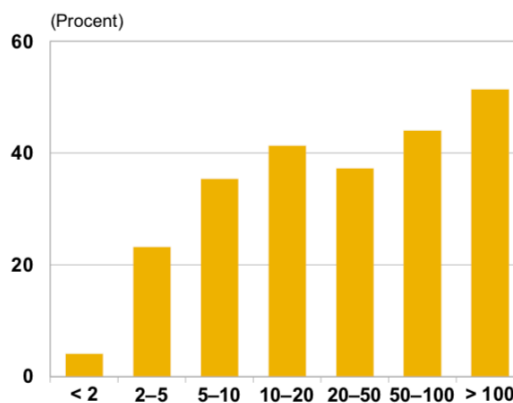

Diagram 1, Andel kredittagare med KALP-beräkning i olika lånintervall i tkr. Källa: FI.

Samtidigt visar FI:s rapport att det finns en koppling mellan KALP och senare inkassokrav. Cirka 16 % av de kreditgivningsfall som inte föregåtts av en KALP-beräkning ledde till senare inkassokrav. För de kreditgivningarna som föregicks av en KALP-beräkning ledde däremot endast 5 % till senare inkassokrav.⁷⁹ KALP-beräkningen har således effekter för den senare skuldsättningsfrågan och kreditprövning som inbegriper en KALP-beräkning kan fastställa konsumentens återbetalningsförmåga med högre precision.

⁷⁴ Ibid. s. 201.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Finansinspektionen, *Svenska konsumtionslån*, 13 juni 2019 s. 17.

⁷⁷ Ibid. s. 18.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid. s. 19.

3.5. Sammanfattning

Uppsatsen har så här långt svarat på de två första frågeställningarna. Kreditprövningskravet har motiverats av två anledningar. För det första infördes kravet på kreditprövning i syfte att förhindra överskuldssättning bland konsumenter. För det andra ansågs det nödvändigt att markera att även näringsidkare har ett ansvar att konsumenter inte skuldsätter sig på ett sätt som inte står i proportion till deras ekonomiska situation

Vad beträffar frågan om vad kreditprövningskravet närmare består i och vilka kreditgivarens skyldigheter är har uppsatsen visat att kreditprövningen ska grundas på *tillräckliga uppgifter* om konsumentens ekonomiska förhållanden. Krediten får endast beviljas om konsumenten har förutsättningar att fullgöra kreditåtagandet. KkrL 12 § stadgar emellertid inte hur kreditprövningen ska göras. Det åligger istället kreditgivaren att i det enskilda fallet avgöra vad som ska anses utgöra tillräckliga uppgifter. Kreditprövningskravet har i förarbetena hur som helst beskrivits som en trestegsprocess där kreditgivaren ska samla in uppgifter om konsumenten, bedöma återbetalningsförmågan och slutligen fatta beslut om kreditförfrågan. Kreditprövning som inbegriper en KALP-beräkning har visats fastställa konsumentens återbetalningsförmåga med högre precision. Vidare har skriften i frekvensen av anställningsformer påstått få implikationer på kreditgivningen genom att göra kreditprövning baserat på förvärvsinkomst till ett mindre träffsäkert verktyg.

DEL IV - ARBETETS TREDJE FRÅGESTÄLLNING

Uppsatsen har genom den första frågeställningen således klarlagt vilka syften som motiverat kreditprövningskravet och har genom den andra frågeställningen utrett vad kravet närmare består igenom att bringa klarhet i vilka uppgifter som används i den Informationshämtande fasen. Uppsatsen ska i det följande fokusera på att besvara den tredje frågeställningen om kreditprövningskravet kan bedömas uppnå de i förarbetena angivna syftena. För att bedöma huruvida syftena kan uppnås fokuserar uppsatsen nedan inledningsvis på förändringar i samhället sedan bestämmelsen kom till vad avser frekvensen av fakturakrediter som betalningsalternativ. Vidare beaktas annan lagstiftning på kredit- och exekutionsrättens område som har betydelse för kreditgivningen och kreditavtalets parter. Uppsatsen diskuteras fordringarnas omsättningsbarhet, kreditgivarens möjligheter att driva in fordringen själv samt konsumentens möjligheter att klandra det ingångna kreditavtalet. Vidare analyserar uppsatsen vilka implikationer kreditförmedlingsinstitutet har på kreditprövningen.

4.1. Fakturakrediter – det idag olyckliga undantaget

4.1.1. Kredittypen som flyger under radarn

Som konstaterats⁸⁰ gjordes det redan på tidigt 2000-tal ett undantag för fakturakrediter. Undantaget följer idag av KkrL 4 § 1 st. För att undantaget ska äga tillämpning krävs fortfarande att vissa förutsättningar är uppfyllda. För det första ska det vara fråga om ett kreditköp med räntefri kredit. För det andra fordras att den räntefria krediten ska betalas tillbaka inom tre månader och för det tredje får krediten endast innebära en obetydlig avgift.

Fakturakrediter används för att möjliggöra för konsumenter att tillfälligt finansiera köpta varor eller utförda tjänster. Den korta kredittiden, det faktum att betalningen inte är uppdelad på flera tillfällen och att det rör sig om engångskrediter ledde till att man i motiven bedömde risken för att krediter av detta slag skulle bidra till överskuldssättning som försumbar. Därutöver har undantaget för fakturakrediter motiverats med en hänvisning till den administrativa börda den motsatta ordningen skulle innebära för kreditgivarna. Det ansågs nämligen vara ”opraktiskt för kreditgivare att behöva göra kreditprövning för denna kredittyp i dessa fall”.⁸¹

⁸⁰ Se 2.1 in fine.

⁸¹ Prop. 2002/03:139 s. 587.

I den promemoria där kravet på kreditprövning föreslogs på 90-talet behandlades även fakturakrediter och dess användningsområden. Regeringen förklarade att det förekommer att konsumenter beviljas kortare krediter i syfte att finansiera köpta varor eller utförda tjänster för avsevärda belopp. Som exempel angavs b.l.a. renoveringsarbeten i bostäder. Vidare förklarades det att fakturakrediter typiskt sett används vid situationer där ”konsumten inte naturligen kan betala i samband med att näringsidkaren fullgör sin prestation utan lämpligen bör få betala i efterhand”.⁸² Precis som idag motiverades undantaget med att fakturakrediter inte bidrar till överskudsättning och därutöver hävdades det också att det skulle vara olämpligt för kreditgivare att göra kreditprövningar i sådana fall.

Sammanfattningsvis har fakturakrediter undandragits från kravet på kreditprövning av två skäl: dels p.g.a. den administrativa börda det skulle innebära för kreditgivare, dels p.g.a. att sådana krediter inte har ansetts påverka överskudsättningsfrågan något nämnvärt. Lagförslaget som det hänvisats till ovan avlogs visserligen och kreditprövningskravet blev självständigt först på 2000-talet. Uttalandena från promemorian är emellertid av intresse eftersom dessa bekräftar den syn lagstiftaren har haft på fakturakrediter. Vidare bekräftar uttalandena hur fakturakrediter tidigare har använts, nämligen för att finansiera köpta varor och utförda tjänster av betydande belopp där det är mer lämpligt att konsumenten betalar i efterhand.

Regeringen återkom till diskussionerna om vilka kredittyper som skulle undantas i det lagstiftningsarbete som föregick 2018 års ändringar i KkrL. Det konstaterades att vissa kreditgivare lämnar krediter som inte innebär någon kostnad men som i flera avseenden kan liknas vid högkostnadskrediter. Utmärkande för denna kredittyp är att kreditåtagandet varken är behäftat med ränta eller avgifter under förutsättning att krediten betalas inom avtalad tid. Om kredittagaren hamnar i dröjsmål med betalning börjar kostnaderna däremot ticka. Vidare menade regeringen att det är problematiskt att sådana kredittyper kan beviljas utan att ha föregåtts av någon kreditprövning och föreslog därför att kreditprövningskravet även skulle omfatta ”annan räntefri kredit än kontokredit som inte är förbunden med mer än en obetydlig avgift och som ska betalas tillbaka inom tre månader”⁸³. Av intresse är att kreditköp emellertid inte skulle omfattas av det nya undantaget. Av vad som går att utläsa motiverade regeringen

⁸² Ds 1990:84 s. 49.

⁸³ Prop. 2017/18:72 s. 38.

detta med ett behov av att kunna finansiera köp av varor och tjänster. Några djupare diskussioner om fakturakrediter fördes däremot inte.⁸⁴

4.1.2. Den ökade användningen av fakturakrediter

För att belysa problematiken som ligger i undantagandet av fakturakrediter från kravet på kreditprövning är det angeläget att redogöra för den utveckling som på senare tid har skett vad beträffar användandet av denna kredittyp. I Finansinspektionens kartläggning som syftar till att beskriva marknaden för konsumtionslån har konsumtionslån delats upp i tre kategorier: i) blacolån, ii) revolverande krediter och iii) lån mot övrig säkerhet. Revolverande krediter används vid köp med kreditkort eller kontokredit och Finansinspektionen har funnit att fakturaköp utgör cirka 50 % av alla revolverande krediter. Tabell 1 nedan visar att antalet revolverande krediter ökade från 129 300 år 2017 till 334 300 år 2018.⁸⁵

		Blacolån	Revolverande	Objekt
Antal	2017	14 000	129 300	5 700
	2018	17 400	334 300	4 900
Belopp	2017	112 700	5 900	150 600
	2018	121 900	3 200	172 000

Källa: FI.

Tabell 1.⁸⁶

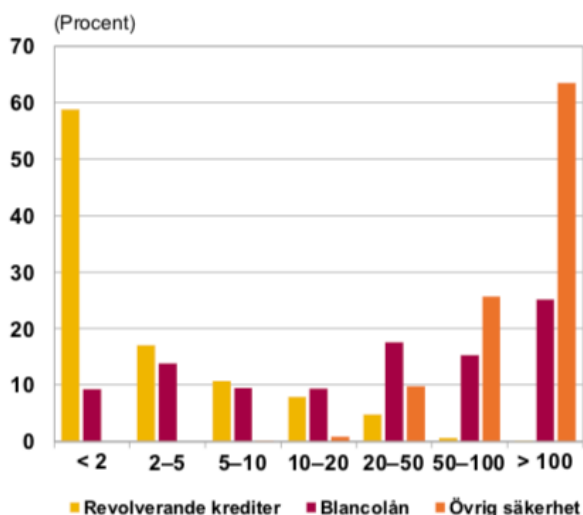
Finansinspektionens rapport visar således att användandet av fakturakrediter på senare tid har utvecklats mot att bli ett allt vanligare alternativ. Diagram 2 nedan illustrerar fördelningen av storlek (i tkr) uppdelad efter kredittyp. Revolverande krediter, och därmed fakturakrediter, är vanligast vid lån som understiger 2 000 kronor. Fakturakrediter är även vanligare än blacolån vid lån upp till 10 000 kronor. Statistiken kommer att vara av relevans vid senare diskussion om problematiken avseende förekomsten av många mindre kreditåtaganden. Redan nu kan det emellertid konstateras att fakturakrediter inte längre används för att finansiera köpta varor och utförda tjänster av betydande belopp som konsumenten lämpligen bör betala i efterhand vilket tidigare gjorts gällande.⁸⁷

⁸⁴ Ibid. s. 37f.

⁸⁵ Finansinspektionen, Svenska konsumtionslån 13 juni 2019 s. 6.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Se 4.1.1.

Källa: FI.

Diagram 2.⁸⁸

KFM uttryckte år 2014 en oro över ”utvecklingen att kunderna betalar allt senare” och menade att detta ”kan [min kursivering] bli problematiskt”.⁸⁹ Mycket har hänt sedan detta uttalande och statistiken ovan visar att förekomsten av fakturakrediter blir allt vanligare. Det finns således en trend i samhället att inte omedelbart betala för varor och tjänster. Detta påstående har ytterligare stöd i en nyligen genomförd undersökning av Resurs Bank som visar att 54 % av konsumenterna föredrar möjligheten att först fysiskt kunna observera produkter vid e-handelsköp.⁹⁰ Detta är något som b.l.a. möjliggörs genom Klarnas tjänst ”Få först. Betala sen” som innebär att konsumenten genom en 14 dagar lång betänketid avseende kreditens löptid ges tillfälle att prova varorna innan fakturan förfaller till betalning.⁹¹ Det kan tänkas att den allmänna betalningsmoralen påverkas av att konsumenter i högre utsträckning inte behöver betala för varor fysiskt i butik utan istället kreditprövningsfritt kan beställa hem och skjuta på betalningen i 14 dagar.

Därutöver har en annan rapport från KFM visat att utvecklingen av e-handeln i takt med den ökade tillgången på kredit har bidragit till att fler konsumenter skuldsätter sig i en sådan utsträckning deras situation inte tillåter. I sammanhanget spelar det faktum att pengar genom

⁸⁸ Finansinspektionen, Svenska konsumtionslån 13 juni 2019 s. 6.

⁸⁹ Kronofogden, Omvärldsanalys, april 2014, s.19.

⁹⁰ Resurs Bank, Resurs nordiska konsumentundersökning, pressmeddelande 30 oktober 2019.

⁹¹ <https://www.klarna.com/se/kundservice/vad-ar-betala-sen-och-hur-fungerar-det/> [Besökt 2019-11-04]. Kravet på ångerrätt enligt Distansavtalslagen gäller vid sidan av Klarnas tjänst. Eftersom ångerrätten börjar löpa från mottagandet av varan och kredittiden istället löper från beställningen skiljer sig fristerna däremot åt.

näthandeln ”anonymiseras” och blott blir siffror roll.⁹² När så sker på kredit minskar förståelsen för genomförda transaktioner ytterligare. Denna tes har stöd i det faktum att KFM:s granskning visar att fakturaköp utgör en av de mest förekommande grunderna för betalningsförelägganden.⁹³

4.1.3. Många bäckar små

Ett problem som identifierats i fråga om hur väl kreditprövningskravet kan bedömas uppnå sina syften, främst att förhindra överskuldssättning, är det faktum att fakturakrediter enligt vad som framkommit ovan villkorslöst undantas från kreditprövningskravet.

Fakturakrediter har undantagits från kreditprövningskravet av två anledningar. För det första har sådana krediter inte ansetts bidra till överskuldssättning. För det andra har den omvända ordningen, d.v.s. att låta även fakturakrediter omfattas av kreditprövningskravet, bedömts innebära en administrativ börda för kreditgivarna. Minskad administrativ börda för kreditgivare förefaller vara ett för lagstiftaren skyddsvärt intresse. Vad som enligt lagstiftaren talat för att fakturaköp inte bidrar till överskuldssättning är att det är fråga om en engångskredit med kort kredittid och att betalningen inte är uppdelad på flera tillfällen. Vad som motiverar att den administrativa bördan ska tillmätas betydelse förefaller vara så enkelt som att det skulle vara opraktiskt för kreditgivare att behöva göra kreditprövningar i sådana lägen.

Argumenten kan på goda grunder ifrågasättas. Den huvudsakliga frågan vid kreditgivning bör vara om den potentiella kredittagaren förmår leva upp till kreditavtalet och slutligen återbetala krediten. Att den tilltänkta krediten är av visst slag bör rimligtvis inte få inverkan på frågan om en kreditprövning ska göras eller inte. Arbetet har ovan visat att fakturakrediter är vanligast vid lån understigande 2 000 kronor. Det kan tänkas att ett kreditåtagande på 2 000 kronor svårligen kan försätta en person i ett överskuldssättningsläge. Problem uppstår däremot när fakturakrediter närmast blir norm som betalningsalternativ. Som visats uttryckte KFM år 2014 en oro avseende utvecklingen som gick mot att kunder betalar allt senare vilket påstods *kunna* bli problematiskt i framtiden. Vidare har arbetet visat att FI har understrukit att användandet av fakturakrediter på senare tid har utvecklats mot att bli ett allt vanligare alternativ vid bl.a. e-handel.

⁹² Kronofogden, Omvärldsanalys, april 2012, s. 17.

⁹³ Ibid. s. 18.

Problemet med att undanta fakturakrediter från kreditprövningskravet består inte i den enskilda fakturakrediten utan i förekomsten av flera sådana mindre kreditåtaganden. För den enskilde konsumentens överskuldssättningssituation spelar det således mindre roll att fakturakrediten företrädesvis avser ett lägre belopp, att det är en engångskredit, att kredittiden är kort och att betalningen inte är uppdelad på flera tillfällen. Det väsentliga, och vad som senare kan få konsumenten att stupa, är det faktum att denne ges möjlighet att konsumera för stunden icke-tillgängliga resurser genom ett åtagande som ska infrias vid ett senare tillfälle. Att kreditåtagandet ska infrias inom tre månader spelar således ingen roll. Krediten är beviljad och har belastat konsumenten med ett framtida åtagande som denne aldrig har bedömts kunna klara av.

Som visats ovan konstaterades det på 90-talet att fakturakrediter främst användes för renoveringsarbeten i bostäder och att det ansågs mer lämpligt att konsumenten betalade när arbetet var slutfört snarare än att betalning skulle ske löpande. Fakturaköp har emellertid fått en annan betydelse, inte minst för näthandeln. Idag är det inte fråga om att finansiera renoveringsarbeten på faktura. Det är närmast fråga att köpa kläder, hemelektronik och skönhetsprodukter på faktura för att ”känna och klämma” innan betalning erläggs. Många av de köp som görs på nätet finansieras således genom någon form av kreditgivning. Det är dessutom inte ovanligt att kreditalternativen placeras högst upp på listorna över möjliga betalsätt. Dessa betalsätt är dessutom ofta på förhand ikryssade. Alternativet att betala direkt dyker upp först när konsumenten bläddrat förbi kreditalternativen.⁹⁴ Kredittagande i dess olika former normaliseras således allt mer.

Ett av argumenten för att undanta fakturaköp har varit den administrativa börda som skulle åläggas kreditgivare genom den omvända ordningen. Vad som är viktigt att ha i åtanke när möjligheten att göra tillfredsställande kreditprövningar diskuteras är den tekniska utvecklingen och kreditgivarens numera bättre möjligheter att komma över information om konsumentens ekonomiska förhållanden. Kreditgivare har i takt med digitaliseringen fått bättre möjligheter att enkelt få tillgång till kreditupplysningar och övrig information som är av intresse för kreditprövningen. Kreditprövningen är idag inte något som görs manuellt. Argumentet om kreditgivarnas administrativa börda har i takt med digitaliseringen således försvagats och

⁹⁴ Fi2019/02539/B, Stärkt konsumentskydd när betaltjänster tillhandahålls, s. 7f.

”undantaget [framstår] som en olycklig kvarleva från en tid då kreditprövningen var en omständlig process”.⁹⁵

En i sammanhanget viktig anmärkning är att den allmänna betalningsmoralen kan påverkas när konsumenten inte direkt behöver betala för den köpta varan eller tjänsten utan istället kan senarelägga betalningen genom fakturaupplägg. Utredningen har ovan visat att den anonymisering av pengar som sker genom näthandel tillsammans med den breda förekomsten av fakturaköp leder till minskad förståelse för de köp som görs. Det kan tänkas att genomförda transaktioner får mindre betydelse för konsumenten när denne inte behöver erlagga betalning omedelbart vid köpet. Det bör ligga i lagstiftarens intresse att reglera konsumentkrediter på så sätt att betalningsmoralen inte påverkas negativt. Det finns således ett behov att närmare studera fakturaköps inverkan på betalningsmoralen. Sämre betalningsmoral är negativt för både borgenärs- och gäldenärskollektivet. Borgenärskollektivet påverkas genom större kreditförluster.⁹⁶ Kreditförlusterna övervältras så småningom på gäldenärskollektivet genom ökade kreditkostnader. Transaktionskostnaderna ökar således. I den mån betalningsmoralen inte förbättras och kreditkostnaderna ökar finns en risk att överskuldssättningen blir mer utbred.

4.1.4. Att avskaffa undantaget för fakturakrediter?

När det konstaterats att undantagandet för fakturaköp kan leda till ökad överskuldssättning och därmed inte är förenligt med de syften som motiverat införandet av kreditprövningskravet faller en diskussion om vad ett avskaffande av undantaget hade fått för konsekvenser på sin plats.

Att låta fakturakrediter omfattas av kreditprövningskravet hade lett till fler beaktansvärda konsekvenser. För det första innebär ett borttagande av undantaget för fakturakrediter att i princip varje fall av kreditgivning ska föregås av en kreditprövning oberoende av vad för kredittyp som är för handen. Den administrativa börda som lagstiftaren flaggat för kommer uppenbaras och möjligen försvåra kreditgivningsprocessen inom vissa verksamheter. Som ovan förklarats är det emellertid viktigt att påminna sig om hur kreditprövningsprocessen yttrar sig i realiteten. Det är idag främmande att tala om enskilda beslutsfattare som fattar beslut om kreditgivning med utgångspunkt i en stor mängd information om den enskilde konsumenten.

⁹⁵ Ingvarsson, Torbjörn, Lån i telefon – dags att reglera? JT 2009–10 s. 393 [Ingvarsson, Lån i telefon – dags att reglera?]. Problemet avseende informationskott kvarstår emellertid fortfarande, se 3.2.2.

⁹⁶ Beakta dock vad som nedan anförs under 4.2.1. i fråga om kreditförluster.

Kreditprövningen sker digitalt och inte sällan genom så kallad "credit scoring" där kreditvärdigheten kvantifieras m.h.t. den information som inhämtats från olika informationskällor. Den administrativa bördan ska således inte överdrivas. Att även fakturakrediter ska omfattas av kravet på kreditprövning är i viss utsträckning hur som helst betungande för kreditgivaren. Kreditgivningsinstitut som idag ägnar sig åt finansiering genom fakturaköp kommer att behöva införa nya rutiner och tillse att tillfredsställande kreditprövningar görs i alla kreditgivningssituationer.

För det andra kan det tänkas att ett borttagande av undantaget för fakturakrediter kommer innebära att färre krediter beviljas och att tillväxten sedermera bromsar. Fler fall av kreditgivning får anses ligga i omsättningens intresse. Teorin om färre krediter i omlopp vid en borttagande av undantaget för fakturakrediter bygger på en förutfattad mening om att det idag beviljas fler krediter än vad som egentligen bör vara fallet. Om ett krav på kreditprövning vid fakturaköp hade införts skulle fler konsumenters kreditvärdighet bli föremål för prövning. Färre gjorda kreditprövningar hade lett till att konsumenter med begränsad kreditvärdighet skulle kunna fångas upp och inte utsättas för den riskexponering som den tilltänkta krediten hade inneburit. Att färre krediter beviljas har både för och nackdelar. En fördel består i att konsumenter med sämre kreditvärdighet begränsas i möjligheterna till sådant kredittagande som de saknar förutsättningar att bära. Detta är samtidigt något som kan betraktas som en nackdel eftersom vissa köp kommer omöjliggöras för ifrågavarande konsumenter. Detta argument bygger emellertid helt på att kredittagande är acceptabelt och något nödvändigt i dagens samhälle. Det kan istället tänkas att dessa konsumenter ska vända sig till socialtjänstens försorg vid behov och att kredit inte är en hållbar lösning för konsumenter som lever på, eller under, existensminimum.

För det tredje skulle ett borttagande av undantaget för fakturakrediter innebära ökade transaktionskostnader som skulle övervältras på konsumentkollektivet genom ökade kreditkostnader. Ökade transaktionskostnader är inte önskvärt men i sammanhanget möjligen ett nödvändigt, och förhållandevis begränsat, ont.

Det finns även anledning att resonera kring den moderna marknadsföringens koppling till en eventuell ändring i kreditprövningskravet vad avser just fakturaköp. Företag marknadsför sig idag inte sällan genom så kallade influencers. Dessa företagsambassadörer använder sina egna plattformar på sociala medier där företagets produkter och tjänster marknadsförs.

Företagsambassadörerna tillhandahåller rabattkoder åt sina följare som kan nyttjas vid köp hos det marknadsförda bolaget. Det marknadsförda bolaget kan i sin tur tillhandahålla fakturaköp som ett betalningsalternativ när företagsambassadörens följare nyttjar rabattkoden och köper företagets produkt eller tjänst. Företagsambassadörernas rabattkoder kan vara aktiva under olika lång tid och det kan ibland röra sig om kortare erbjudanden som inte löper längre till slutet av den dag de påbörjas, d.v.s. mindre än 24 timmar. Marknadsföringsstrategin bygger således på att företagsambassadörens följare nyttjar rabattkoden inom den för kampanjen aktuella tiden. Denna typ av marknadsföring kommer möjligen begränsas om kreditprövningskravet även ska omfatta fakturaköp. Det kan nämligen tänkas att en tillfredsställande kreditprövning inte kan göras inom den begränsade tid som kampanjen gäller, d.v.s. ibland under mindre än 24 timmar. Detta argument saknar emellertid bäring eftersom modern kreditprövningen i enlighet med vad som sagts ovan är en digital och förhållandevis effektiv process. Argumentet hade varit starkare om kreditprövningen istället var mer omständlig och tidskrävande.

En annan relevant fråga är om det bör finnas någon nedre gräns för när kreditprövning inte behöver göras eller om kreditprövning ska göras för alla fakturaköp oavsett kreditbelopp. Det kan nämligen tänkas att den administrativa bördan väger tyngre än behovet av en noggrann kreditprövning om kreditbeloppet är förhållandevis lågt. Uppsatsen gör inte anspråk på att fastställa en sådan eventuell gräns men flaggar för behovet av att beakta denna aspekt. Även om den administrativa bördan kan väga tyngre när kreditbeloppet är försumbart är det viktigt att ha i åtanke att förekomsten av många mindre kreditåtaganden kan få en person att stupa i skuldsättningshänseende. Ur kreditgivarens perspektiv är det tämligen enkelt att hänvisa till det låga kreditbeloppet och hävda att någon kreditprövning rimligtvis inte behöver göras. Ur konsumentens perspektiv kan det emellertid vara väsentligt att en kreditprövning görs oavsett kreditbelopp. I slutändan syftar kreditprövningen till att pröva den enskilde konsumentens återbetalningsförmåga. Vad som utgör ett försumbart kreditbelopp är dessutom relativt och kan variera konsumenter emellan.

Sammanfattningsvis kan de grunder som angetts för att undanta fakturakrediter från kreditprövningskravet ifrågasättas utifrån den samtida världens beskaffenhet. Det främsta problemet med att undanta fakturakrediter är inte den enskilda fakturakrediten som sådan utan snarare förekomsten av flera sådana mindre kreditåtaganden. När undantaget nu har visat sig vara behäftat med brister ska uppsatsen analysera vad det krediträttsliga normsystemet i övrigt

innebär för kreditprövningskravets möjlighet att förhindra överskuldssättning och markera kreditgivarens ansvar för konsumentens överskuldssättningssituation.

4.2. Kreditgivarens förmånliga position när kreditavtal slutits

Det har från lagstiftande håll uttryckts att noggranna kreditprövningar är till fördel för både kreditgivare och kredittagare.⁹⁷ Kreditgivarna gynnas genom att kreditförlusterna minskar medan kredittagarna inte belastar sina ekonomier med åtaganden de inte förmår leva upp till. Jag vill emellertid hävda att befintlig ordning, med kreditgivarens möjligheter att överlåta fordran alternativt kräva fullgörelse av kreditavtalet samt konsumentens begränsade möjligheter att klandra avtalet p.g.a. bristande kreditprövning, gynnar kreditgivaren och stärker dennes roll som redan starkare part. Konsekvensen härav blir att en noggrann kreditprövning inte är ett lika starkt incitament för minskade kreditförluster så som det uttryckts från lagstiftande håll vilket i sin tur leder till att ett krav på kreditprövning som verktyg för minskad överskuldssättning kan ifrågasättas.

4.2.1. Möjligheten att överlåta fordran

En kreditgivare står fri att överlåta den fordran denne har på konsumenten. Fordringarna överlåts antingen i portföljer eller fortlöpande enligt ingångna ramavtal. Vid prissättning beaktas en rad faktorer såsom ålder och storlek på fordringarna. Prissättningen sker emellertid inte på grundval av den kreditprövning som respektive fordring har föregåtts av.⁹⁸ Detta är i sig inget anmärkningsvärt eftersom en sådan ordning hade omöjliggjort en effektiv handel med fordringar. Handel med fordringar har påståtts vara eftersträvansvärt eftersom det då sker en nödvändig riskfördelning.⁹⁹ Företeelsen som sådan kan ur ett marknadsekonomiskt perspektiv dessutom sägas vara samhället till gagn eftersom omsättningen av förfallna fordringar fyller en ”sund städfunktion”.¹⁰⁰

Henrikson har utmanat den etablerade bilden av kreditprövningskravet som ett effektivt medel mot överskuldssättning. När lagstiftaren har resonerat kring effekterna av ett krav på kreditprövning har ett sådant antagits vara till fördel för både kreditgivare och kredittagare.

⁹⁷ Prop. 1991/92:83 s. 35.

⁹⁸ Finansinspektionen, Handel med förfallna fordringar och inkasso, 2006:3 s. 5f.

⁹⁹ Ibid. s. 8.

¹⁰⁰ Finansinspektionen, Marknadstillsyn, 2006:4, s. 30.

Kreditprövningskravet innebär att kredittagaren inte beviljas en kredit dennes ekonomi inte tål att belastas med samtidigt som kreditgivaren genom en noggrann kreditprövning minskar risken för att drabbas av kreditförluster. Henrikson avfärdar emellertid detta antagande som utgångspunkt för hur kreditprövningskravet ska förstås. Det är till exempel inte främmande att tala om vissa verksamheter där kreditförluster närmast är att betrakta som affärsidén. Henrikson menar att rädslan för kreditförluster inte ökar incitamenten för noggranna kreditprövningar av fler anledningar. För det första kan obetalda konsumentkrediter omsättas tämligen enkelt. För det andra kan de höga räntorna och avgifterna väga upp för kreditförlusterna. För det tredje kan kreditgivaren göra skatteavdrag för kreditförlusten.¹⁰¹ Vissa av Henriksons argument har visserligen blivit mindre väsentliga som konsekvens av 2018 års ränte- och kostnadstak men visar likväl att kreditförluster nödvändigtvis inte har sådana effekter som lagstiftaren utgått från.

4.2.2. Att göra den starkare parten ännu starkare

Kreditgivarens möjlighet att överlåta kreditfordran har i sig inte med kreditprövningskravet som sådant att göra. Uppsatsen avser dock att problematisera lagstiftarens regleringslogik genom att kontextualisera kreditprövningskravet och belysa vilken verklighet kreditgivningen som passerar kravet senare möter. Att utreda vad som sker när systemet släpper in en kreditgivning som grundats på bristfällig kreditprövning ger således perspektiv på vad hur väl de tilltänkta syftena kan uppnås. Ett problem i sammanhanget är att lagstiftaren utgått från att noggranna kreditprövningar är till både kreditgivarens och kredittagarens fördel. Arbetet har emellertid visat att kreditgivaren kan göra lönsamma affärer trots bristfällig kreditprövning.

Handeln med fordringar har både för- och nackdelar. Ur konsumentens perspektiv innebär handeln med fordringar emellertid inget som stärker dennes position. Tvärt om innebär handeln med fordringar att kreditgivarens incitament att göra noggranna kreditprövningar minskar och att konsumenten senare kan bli tvungen att infria betalningsförpliktelsen till en för denne okänd borgenär. Fria borgenärsbyten kan dessutom påverka betalningsmoralen i negativ riktning. Det kan nämligen tänkas att viljan att leva upp till kreditavtalet minskar när en okänd borgenär plötsligt kräver en på betalning.¹⁰² Till saken hör också att svårt skuldsatta personer kan sakna

¹⁰¹ Henrikson, Överskuldsatt och skyldig s. 182.

¹⁰² Se även Andreasson Jens & Martinson Claes, *Some Problems in Relationship Between Economics and Law*, s. 359 som understryker att det för vissa gäldenärer kan vara viktigt att borgenärsbyten inte sker hur som helst. Även om konsumentkrediter inte uttryckligen nämns har det alltså även i litteraturen ifrågasatts om fria borgenärsbyten villkorslöst ska antas ha bara positiva effekter.

förmåga att överblicka sina samtliga kreditåtaganden och att kraven bara samlas på hög. Risken för att kraven inte regleras kan öka som konsekvens av bristen på relation mellan konsumenten och förvärvaren av fordringen.

Omsättningen av fordringar vållar således problem för frågan om överskuldssättning. Hur problemet ska lösas går däremot inte att besvara inom ramen för detta arbete. En beaktansvärd aspekt är att handeln med fordringar ligger i omsättningens intresse. Det har hävdats att handel med fordringar skapar en nödvändig riskfördelning. Den påstådda risken måste rimligtvis avse kreditförlusterna. Att förespråka fri handel med fordringar med utgångspunkt i argument om en nödvändig riskfördelning är enligt mig däremot inte övertygande. Om kreditprövningen istället omges av tydliga krav som innebär att konsumenter med sämre kreditvärdighet inte utsätts för den riskexponering som frikostig kreditgivning kan innebära minskar också kreditgivarens risker. Hårdare krav och färre konsumenter som beviljas kredit kan således innebära att handeln med fordringar varken behöver användas som instrument för riskfördelning eller fylla någon ”städfunktion”.

Sammantaget kan det konstateras att kreditgivare har möjlighet att överlåta fordringar som konsumenter ännu inte har betalat. Låt vara att förvärvaren möjligen inte betalar för kreditens fulla värde. Kreditgivaren har i vart fall en marknad att vända sig till och ett utbud av potentiella köpare. Att handla med fordringar har dessutom blivit allt vanligare. KFM har uttryckt att handeln sannolikt kommer öka ytterligare med utgångspunkt i att omsättningen av fordringar är lönsam i ekonomiska termer.¹⁰³ Sedan 2018 gäller dock ett ränte- och kostnadstak för högkostnadskrediter.¹⁰⁴ Det kan tänkas att marknaden för konsumentkrediter kommer påverkas av den begränsade möjligheten att ta ut ränta och kostnader. De ekonomiska incitamenten att handla med fordringar kommer sannolikt att försvagas som en följd av lagändringarna. Några sådana effekter har emellertid inte kunnat mätas än. Om kreditgivaren inte skulle vilja överlåta fordran eller om fordran inte skulle vara omsättbar av annan anledning kan kreditgivaren hur som helst välja att driva in den själv. Denna möjlighet ska diskuteras nedan.

¹⁰³ Kronofogden, Omvärldsanalys, april 2014 s. 18.

¹⁰⁴ KkrL 19 a-b §§.

4.2.3. Det summariska förfarandet hos KFM

Kreditgivarens möjlighet att driva in fordringen på konsumenten via KFM har mött kritik och det har i litteraturen hävdats att det summariska förfarandet ger kreditgivaren ett oproportionerligt övertag mot konsumenten.¹⁰⁵ Om kreditfordran har förfallit till betalning och konsumenten inte betalat enligt kreditavtalet kan kreditgivaren ansöka om betalningsföreläggande eller handräckning hos KFM och undvika process i allmän domstol.

Behovet av en effektiv processform drabbar parterna olika hårt. Den summariska processen är till sin karaktär enkel och tanken är att förfarandet ska vara fritt från både bevisprövning och civilrättsliga prövningar. Ostridiga mål kan således hanteras tämligen enkelt vilket gör den summariska processen till ett effektivt påtryckningsmedel för borgenärer. Vid processer i allmän domstol kan parterna vägledas av rätts processledning. Den summariska processen är däremot skriftlig och avsaknaden av en skyldighet för KFM att bistå parterna gör att parterna i större utsträckning behöver klara sig själva.¹⁰⁶ Detta ska förstås i ljuset av förarbetsuttalandena där det framhävs att svarandena ofta intar en underlägsen ställning i processen genom att ställas mot professionella aktörer.¹⁰⁷ Den summariska processen innebär på ett principiellt plan att det måste göras en avvägning mellan två motstående intressen: dels intresset av en effektiv och enkel processform, dels intresset av den typiskt sett svagare partens rättsskydd. Den summariska processen har emellertid fått ett borgenärsperspektiv ”för att kreditväsendet och affärsverksamheten ska kunna fungera rationellt”.¹⁰⁸

Att KFM inte har en skyldighet att göra en materiell prövning får följderna att konsumentkrediter som beviljats trots bristande efterlevnad av KkrL riskerar att drivas in.¹⁰⁹ Konsumentens rättsskyddsintresse har ansetts tillgodosett genom möjligheten att enkelt bestrida eventuella krav.¹¹⁰ Systemet kretsar således kring en uppfattning om att konsumenten agerar rationellt när ett eventuellt krav kan bestridas. Henriksson menar att det uppstår en maktdiskrepans genom att konsumenten behöver ”förstå sin rätt och agera på ett adekvat sätt för att stoppa förfarandet.”¹¹¹

¹⁰⁵ Henriksson, Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär? s. 27 ff.

¹⁰⁶ Heuman, Lars, Specialprocess: utsökning och konkurs, 7., [omarb.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014 s. 61 [Heuman, Specialprocess].

¹⁰⁷ Prop. 1989/90:85 s. 25.

¹⁰⁸ Ibid. s. 63.

¹⁰⁹ Henriksson, Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär? s. 28.

¹¹⁰ Heuman, Specialprocess s. 64.

¹¹¹ Henriksson, Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär? s. 28.

Vidare menar Henriksson att konsumenten kan dra sig för att agera p.g.a. tre skäl. *För det första* kan risken för betalningsanmärkning påverka konsumenten att inte initiera en process i domstol. Genom att vika sig för borgenärens krav säkras konsumenten sig från risken att ha en betalningsanmärkning registrerad. Betydelsen härav ska inte underskattas eftersom en betalningsanmärkning väger tungt i ett samhälle där kreditvärdighet premieras. KFM har uttryckt att konsumenter inte sällan betalar för obefogade krav och fiktiva skulder just för att undvika betalningsanmärkning.¹¹² *För det andra* kan rädslan att annars behöva fortsätta processen i domstol verka avskräckande.¹¹³ *För det tredje* kan det faktum att ärendet är hos KFM ge fordran legitimitet trots att kravet grundar sig i bristande tillämpning av lagstiftning.¹¹⁴ KFM har nämligen ”en stark betalningsframkallande effekt”.¹¹⁵

Det kan eventuellt tänkas att bristfällig efterlevnad av kreditprövningskravet omfattas av det undantag som finns i Lag (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning (i det fortsatta ”BfL”) 23 §. Bestämmelsen stadgar att en ansökan om betalningsföreläggande ska betraktas som bestridd om yrkandet kan antas vara ogrundat eller obefogat. Av förarbetena framgår emellertid att yrkandet genom en enkel granskning ska framstå som ogrundat eller obefogat. Som exempel nämns bl.a. skulder med brottslig bakgrund.¹¹⁶ Det är således oklart om bristande kreditprövning kan konstituera sådant tvivel som ger upphov till att yrkandet ska betraktas som obefogat eller ogrundat.¹¹⁷ Vad som talar mot detta är förarbetsuttalandet om att en enkel kontroll ska kunna visa att yrkandet är ogrundat eller obefogat. Som visats ovan¹¹⁸ är resultatet av kreditprövningen en sammanvägning av en mängd faktorer. Det är således svårt att peka ut enskilda brister i kreditprövningen eftersom prövningen som sådan är komplex. Givet att det summariska förfarandet ska vara enkelt och fritt från bevisprövning kan bristande kreditprövning enligt mitt förmenande svårligen beaktas inom ramen för en prövning av BfL 23 §.

¹¹² Kronofogden, Alla vill göra rätt för sig s. 14.

¹¹³ Henriksson, Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär? s. 28.

¹¹⁴ Ibid. s. 32.

¹¹⁵ Kronofogden, Omvärldsanalys, april 2014 s. 19.

¹¹⁶ Prop. 1989/90:85 s. 116.

¹¹⁷ Henriksson, Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär? s. 28.

¹¹⁸ 3.2.

4.2.4. Ett förfarande till kreditgivarens fördel

Det summariska förfarandet hos KFM ger kreditgivaren i enlighet med ovanstående ett oproportionerligt övertag mot konsumenten. Den summariska processformens borgenärsperspektiv är tydligt och har motiverats med intresset av att värna om en rationell kreditmarknad. Den summariska processen är ett nödvändigt komplement till processer i allmän domstol. Genom detta effektiva medel kan dessutom antalet processer minska vilket i ekonomiskt hänseende är både parterna och samhället i stort till fördel. Kostnaden för tillgången till detta processalternativ är att vissa konsumenter riskerar att vika sig för betalning av krav som föregåtts av bristfälliga kreditprövningar.

Ett alternativ som möjligen skulle vara tänkbart är att undanta fordringar mellan privata aktörer från KFM:s arbete så att myndigheten uteslutande arbetar med att driva in statliga fordringar. Detta är emellertid en drastisk åtgärd som sannolikt hade gjort mer skada än nytta. Indrivningsmöjligheten via KFM är nämligen ett betydelsefullt verktyg för borgenärer oavsett status som privat eller offentlig aktör. Eftersom uppsatsen syftar till att bedöma hur väl kreditprövningskravet kan uppnå sina syften stannar analysen här. Det finns emellertid ett behov av att närmare studera lösningar på de problem det summariska förfarandet hos KFM vållar i kreditgivnings- och överskultsättningshänseende.

Konstateras kan i vart fall att kreditgivarens incitament att göra noggranna kreditprövningar minskar när denne har möjlighet att driva in fordringar som föregåtts av bristfällig kreditprövning. Att KFM har en betalningsframkallande effekt är visserligen bra såtillvida att konsumenten betalar om den har förutsättningar för det. På så sätt bidrar det summariska förfarandet till att färre personer kvarblir i skultsättnings trask. Att fordringar legitimeras genom KFM är emellertid skadligt om kraven som sådana inte har levt upp till de lagstadgade skyldigheterna på kreditprövning. Det krediträttsliga systemet, i vilket kreditprövningen utgör en betydelsefull komponent, bidrar i denna mening inte till att förhindra överskultsättning i tillräcklig utsträckning. Det bidrar inte heller till att markera kreditgivarens ansvar eftersom denne kan dra fördelar av att handla regelvidrigt. Uppsatsen ska i det följande skifta perspektiv och utreda konsumentens möjligheter att ta sig ur ett ingånget kreditavtal som föregåtts av bristande kreditprövning.

4.3. Konsumentens begränsade möjligheter att göra sin rätt gällande

Vad beträffar konsumentens möjligheter att klandra det ingångna kreditavtalet p.g.a. bristande kreditprövning ska först anmärkas att konsumentkreditlagen avser tillförsäkra konsumenter ett godtagbart skydd i kreditgivnings-sammanhang. Konsumentkreditlagen utgör en betydande komponent i konsumenträtten men är olik de andra konsumentskyddande lagarna¹¹⁹ genom att ha ett närings- och marknadsrättsligt fokus. Konsumentkreditlagen gör således inte uteslutande anspråk på att styra parternas civilrättsliga mellanhavanden. Fokus ligger istället på den verksamhet som kreditgivarna bedriver.¹²⁰ Följande avsnitt syftar till att redogöra för konsumentens möjligheter att utifrån såväl konsumentkreditlagen som avtalslagen frånträda ett kreditavtal som har föregåtts av bristfällig kreditprövning.

4.3.1. Det för konsumenten tandlösa sanktionssystemet

I den mån näringsidkaren inte följer vad som åligger denne i kreditprövningshänseende kan Konsumentverket meddela en varning. Om överträdelsen inte är att betrakta som ringa ska varningen förenas med en sanktionsavgift.¹²¹ Konsumentverket har i egenskap av tillsynsmyndighet vittgående befogenheter och kan, om näringsidkaren tidigare meddelats en varning eller om överträdelsen är särskilt allvarlig, förbjuda näringsidkaren att fortsätta bedriva kreditgivningsverksamheten. Ett sådant beslut kan dessutom förenas med vite.¹²² Konsumentverket har således marknadsrättsliga sanktioner till sitt förfogande vid händelse av upptäckta brister hos viss kreditgivare. Sanktionerna är emellertid inte tänkta att skydda den enskilde konsumenten från ett redan ingånget avtal. De ska istället betraktas som Konsumentverkets möjlighet att frigöra kreditmarknaden från aktörer som inte följer KkrL.

4.3.2. Avsaknaden av civilrättsliga sanktioner

En civilrättslig sanktionsregel på området för konsumentkrediter har diskuterats i omgångar men aldrig genomförts. I den departementspromemoria som föregick 1992 års konsumentkreditlag föreslogs att kreditfordringen skulle kunna jämkas som konsekvens av en

¹¹⁹ Konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen.

¹²⁰ Mellqvist, Mikael & Persson, Ingemar, *Fordran & skuld*, 10., [aktualiserade] uppl., Iustus, Uppsala, 2015 s. 211.

¹²¹ 57 § 1 st. KkrL.

¹²² 57 § 2 st. KkrL.

obefintlig eller bristfällig kreditprövning.¹²³ Förslaget stötte emellertid på motstånd från lagrådet som bl.a. menade att det förelåg en risk för att jämningsmöjligheten skulle utnyttjas. Det fanns dessutom en oro för att jämningsregeln skulle vålla problem på tillämpningsnivå.¹²⁴ Diskussionerna om ett införande av en civilrättslig sanktionsregel återkom under beredningsarbetet till 2010 års konsumentkreditlag men gick inte längre än så. I promemorian *Konsumentskyddet inom det finansiella området* föreslogs en civilrättslig sanktionsregel med hänvisning till de befintliga näringsrättsliga reglerna som ansågs vara tandlösa sedda i ljuset av HD:s restriktiva praxis. Förslaget avslogs emellertid. Det ansågs vara olämpligt att i efterhand bedöma omfattningen av kreditprövningen eftersom prövningen är ett resultat av en stor mängd information. Därutöver befarades en civilrättslig sanktionsregel leda till ett ökat antal tvister vilket inte var önskvärt. Förslaget avslogs avslutningsvis med hänvisning till att ”en strängare sanktionsregel sannolikt [skulle] leda till en mer komplicerad kreditprövning och väsentligt strängare bedömning av låntagare”¹²⁵ samt att möjligheterna att låna skulle begränsas.¹²⁶

En civilrättslig sanktionsregel diskuterades återigen inför förändringarna i konsumentkreditlagen 2018. Förslaget avfärdades däremot på nytt. Möjligheten att sanktionera kreditavtal p.g.a. bristande kreditprövning befarades vålla problem på tillämpningsnivå och riskerade att hota förutsebarheten. Ställningstagandet motiverades även med risken för att en civilrättslig sanktionsregel skulle kunna användas otillbörligt av vissa kredittagare.¹²⁷

Konstateras kan således att konsumentkreditlagen genom det marknadsrättsliga sanktionssystemet och avsaknaden av ett civilrättsligt sådant ger den enskilde konsumenten ett tämligen begränsat skydd mot ingångna kreditavtal.

4.3.3. Avtalslagens ogiltighetsregler

Även om konsumentkreditlagen ger konsumenten ett begränsat skydd i det enskilda fallet har kredittagaren i teorin möjligheten att klandra det ingångna kreditavtalet genom avtalslagens ogiltighetsregler. Ett frånträde från ett oskäligt avtalsvillkor kan i kreditgivningssammanhang åstadkommas genom tillämpning av antingen AvtL 33 eller 36 §§. Genom 33 § kan en

¹²³ Ds 1990:84 s. 55ff.

¹²⁴ Prop. 1991/92:83 s. 211.

¹²⁵ Ds 2009:67 s. 91.

¹²⁶ Ibid. s. 90f.

¹²⁷ Prop. 2017/18:72 s. 38.

rättshandling ogiltigförklaras om den tillkommit under omständigheter som skulle gjort att det hade ansetts strida mot tro och heder att åberopa dem. Därutöver krävs att den som åberopar omständigheterna haft vetskap om dem. I NJA 1996 s. 3 fastställde HD att 33 § inte äger tillämpning vid sådana situationer som är för handen när en kredit beviljats trots bristande kreditprövning. HD konstaterade även att bristande kreditprövning ”endast i undantagsfall [kan] föranleda att låntagaren blir fri från sin betalningsskyldighet för lånet. Sådan befrielse kan i så fall närmast grundas på 36 § avtalslagen”.¹²⁸

AvtL 36 § har ett bredare tillämpningsområde och möjliggör för en domstol att antingen jämka ett särskilt avtalsvillkor eller ogiltigförklara avtalet som sådant. Bestämmelsens andra stycke stadgar att särskild hänsyn ska tas till behovet av att skydda svagare avtalspart, t.ex. konsumenter. HD fick anledning att pröva betydelsen av kreditprövningen i relation till AvtL 36 § under 1990-talet. I NJA 1999 s. 304 etablerade HD en syn på vilka förväntningar som ska åläggas konsumenten. Denna syn har begränsat möjligheterna att framgångsrikt klandra ett ingånget kreditavtal m.h.t bristande kreditprövning. Utgångspunkten är att konsumenten själv bäst kan överblicka sin ekonomiska situation. Konsumenten är därför den som har bäst förutsättningar att bedöma vilka kreditåtaganden dennes ekonomi tål att belastas med. HD markerade att lånesökanden har ett eget ansvar för att disponera sina medel och att lånesökande också har ett ansvar för att göra adekvata riskbedömningar. HD etablerade således en bild av låntagare som rationell beslutsfattare.¹²⁹

Utan att närmare beröra rättsfallen ska det nämnas att både NJA 1996 s. 3 och NJA 1999 s. 304 rörde situationer med spekulativa inslag där konsumenten haft möjlighet att göra vinst på krediten. Det som möjligen haft betydelse för avgöranden är således att konsumenten ”tagit en medveten ekonomisk risk”.¹³⁰ Därutöver har avgörandena haft en tydlig associationsrättslig prägel och det har inte varit fråga om en överskuldssatt ensamstående förälder som i slutet på månaden ansökt om kredit. Huruvida detta skulle påverkat bedömningen går inte att svara på.¹³¹

¹²⁸ NJA 1996 s. 3.

¹²⁹ Henrikson, Överskuldssatt och skyldig s. 169.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ För noggrannare redogörelse för rättsutvecklingen avseende jämningsmöjligheterna på 1990-talet, se Henrikson, Överskuldssatt och skyldig s. 167ff. med hänvisningar.

4.3.4. Avsaknaden av ett reellt konsumentskydd

Uppsatsen har ovan utrett vilka möjligheter konsumenten har att frånträda ett kreditavtal som har ingåtts trots bristande kreditprövning. Uppsatsen har fokuserat på de marknadsrättsliga och civilrättsliga sanktionerna i KkrL samt avtalslagens ogiltighetsregler som medel för att klandra kreditavtalet.

De marknadsrättsliga sanktionsreglerna avser inte skydda den enskilde kredittagaren och kan heller inte användas för att klandra ett ingånget kreditavtal. Det som skulle kunna hjälpa konsumenten att komma ur ett ingånget kreditavtal hade varit civilrättsliga sanktionsregler i KkrL. Några sådana möjligheter finns emellertid inte. Möjligheten att angripa ett ingånget kreditavtal genom KkrL har avfärdats av flera anledningar. Det har ansetts vara olämpligt att i efterhand bedöma kreditprövningen m.h.t. dess komplexitet. Dessutom skulle en civilrättslig sanktionsregel sannolikt leda till fler tvister. Lagstiftaren har även avfärdat en civilrättslig sanktionsregel med hänvisning till att en sådan hade gjort kreditprövningen strängare och därmed begränsat möjligheten att allokera resurser genom kreditgivning. Slutligen har det uttryckts att förutsebarheten skulle hotas och att kredittagare skulle kunna använda den civilrättsliga sanktionsregeln otillbörligt.

Jag ställer mig bakom många av de argument som anförts för avfärdandet av civilrättsliga sanktionsmöjligheter med undantag för det som tar sikte på att möjligheterna att låna pengar skulle begränsas. Att begränsa konsumenters möjlighet att frikostigt belasta sina ekonomier med kreditåtaganden är i vissa avseenden eftersträvansvärt eftersom kredittagande inte bör betraktas som ett alternativ för vardaglig konsumtion om förutsättningar att bära åtagandena saknas. Normalisering av kredittagande innebär onekligen att överskuldssättningen blir än svårare att bekämpa.

Hur som helst kan avsaknaden av civilrättsliga sanktionsmöjligheter inte anses bidra till att kreditgivarnas ansvar för överskuldssättningsfrågan markeras. Det kan inte heller anses bidra till att förhindra överskuldssättning bland konsumenter. Argumenten mot en civilrättslig sanktionsregel är emellertid så pass starka att någon sådan klandermöjlighet svårligen kan införas. Det enligt mig möjligen starkaste argumentet mot möjligheten att klandra ett redan ingånget kreditavtal är de rättsföljder som annars skulle behöva hanteras.

Hävning av avtal innebär att parterna ska återge sina prestationer och att parterna befrias från framtida förpliktelser. Kreditavtalet är av sådan karaktär att en hävning inte hade hjälpt konsumenten att faktiskt komma ifrån den tyngre delen av det ursprungliga kreditåtagandet, nämligen att återbetala kapitalbeloppet. Vid hävning av kreditavtalet ska konsumenten återbetala lånade medel. Konsumenten skulle genom hävning av kreditavtalet visserligen undgå erläggandet av ränta och avgifter men skulle likväl behöva återbetala kapitalbeloppet. Om lånade medel redan har förbrukats åstadkommer konsumenten förhållandevis lite genom att häva avtalet. Den tyngsta delen av avtalet, kapitalbeloppet, som kanske har förbrukats behöver betalas tillbaka och dessutom omedelbart. Den enda positiva skillnaden som uppstår för konsumenten jämfört med vad som skulle ha gällt om avtalet hade löpt vidare är att konsumenten undgår räntan och avgifterna. Slutsatsen blir således att klander av ingångna kreditavtal svårligen kan ses som en lösning för att förhindra överskuldssättning.

En möjlig lösning kan bestå i att vid en jämkningssituation i högre utsträckning placera risken på kreditgivaren. Om en jämkning hade inneburit att konsumenten inte behöver återbetala kapitalbeloppet skulle kreditgivare bli mer noggranna i sina kreditprövningar. Oskäligheten i en sådan lösning talar emellertid för att detta inte är en lämplig väg att gå. Som lagstiftaren redan anfört skulle det dessutom finnas en risk för att jämkningsmöjligheten då används otillbörligt av kredittagare.

Vad slutligen beträffar möjligheten att frångå det ingångna kreditavtalet genom avtalslagens ogiltighetsregler kan resonemangen ovan också tillämpas. Eftersom uppsatsen inte syftar till att skapa lösningar i rättskonstruktivistisk anda utan istället bedöma hur väl kreditprövningskravet kan antas uppnå sina syften kommer analysen av klandermöjligheterna inte att gå längre än vad som nu gjorts.

4.4. Sammanfattning av parternas obalanserade förutsättningar när kreditavtal slutits

Arbetet har nått slutsatsen att kreditavtalets parter har olika bra möjligheter att göra sin rätt gällande efter det att ett klandervärt kreditavtal har ingåtts. Konsumenten har tämligen begränsade möjligheter att göra sin rätt gällande och berörd reglering gynnar i stora delar kreditgivare som beviljat kredit utan en tillfredsställande kreditprövning.

Den befintliga ordningen med kreditgivarens möjlighet att antingen kräva fullgörelse av avtalet genom KFM:s försorg eller överlåta fordringen stärker kreditgivarens roll som redan starkare part. Det krediträttsliga systemet, i vilket kreditprövningen utgör en betydelsefull komponent, bidrar således inte till att förhindra överskuldssättning i tillräcklig utsträckning. Det bidrar inte heller till att markera kreditgivarens ansvar för överskuldssättningsfrågan.

Konsumentkreditlagen är visserligen en konsumentskyddande lag. Lagen är emellertid inte tänkt att styra parternas civilrättsliga mellanhavanden. Konsumentkreditlagen ger därför inte den enskilde konsumenten något skydd mot ingångna kreditavtal som föregåtts av bristfälliga kreditprövningar. Avtalslagens ogiltighetsregler skulle i teorin kunna användas för att antingen jämka delar av eller hela det ingångna kreditavtalet. Beaktat HD:s restriktiva praxis och etablerade bild av konsumenten som förmögen att fatta rationella beslut förefaller denna möjlighet i praktiken vara begränsad. Besvarandet av arbetets tredje frågeställning fortsätter nedan med en reflektion över kreditförmedlingsinstitutet implikationer på kreditprövningen.

4.5. Kreditförmedling

4.5.1. Kreditförmedling som creditsökningens kosmetika

Marknaden för konsumentkrediter är bred och består av en varierad mängd aktörer som i slutändan kan bidra till en förvrängning av konsumentens faktiska kreditförfrågningar. Utöver det traditionella förhållandet mellan kreditgivare och kredittagare kan en tilltänkt kredit samordnas med hjälp av så kallade kreditförmedlare. En kreditförmedlare kan betraktas som en agent vilken är tänkt att underlätta kontakten mellan kreditgivaren och kredittagaren.¹³² När en konsument vänder sig till en kreditförmedlare i syfte att jämföra olika alternativ görs endast en kreditupplysning.¹³³ Detta ska jämföras med situationen då konsumenten väljer att direkt vända sig till samtliga kreditgivare och jämföra tillgängliga erbjudanden. I ett sådant fall kommer sannolikt samtliga kreditgivare att inhämta egna kreditupplysningar. Detta får i sin tur effekter för den samlade bedömningen av konsumentens återbetalningsförmåga då ”antalet registrerade kreditupplysningar ofta påverkar låntagarens kreditvärdighet”.¹³⁴ Att antalet kreditupplysningar blir färre till antalet är möjligen något som betraktas som positivt för creditsökande konsumenter med begränsad kreditvärdighet vars profil förskönas. Kreditförmedlingen innebär

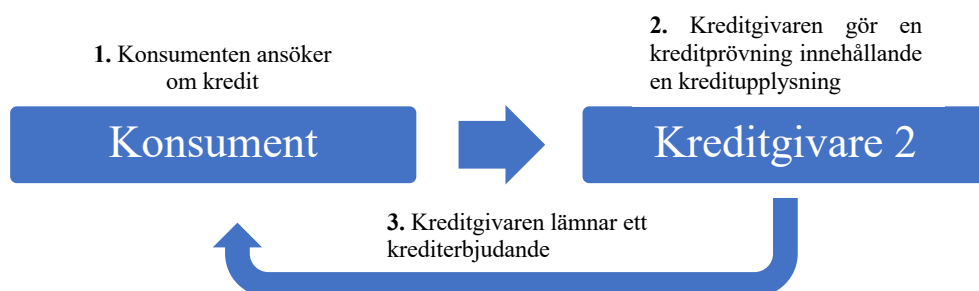
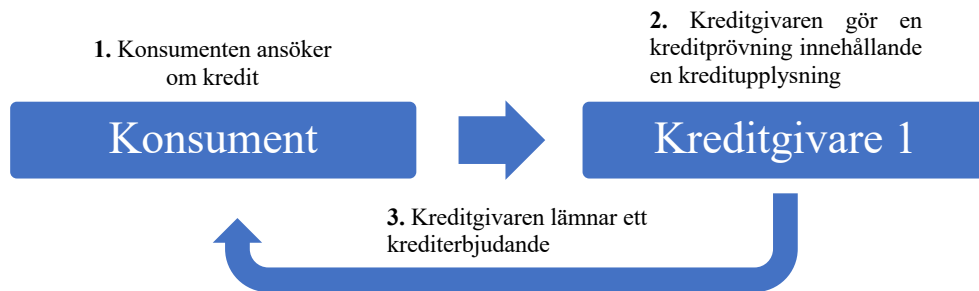
¹³² KkrL 48 § och Finansinspektionen, Svenska konsumtionslån, 13 juni 2019 s. 4.

¹³³ Finansinspektionen, Svenska konsumtionslån, 13 juni 2019 s. 15.

¹³⁴ Ibid.

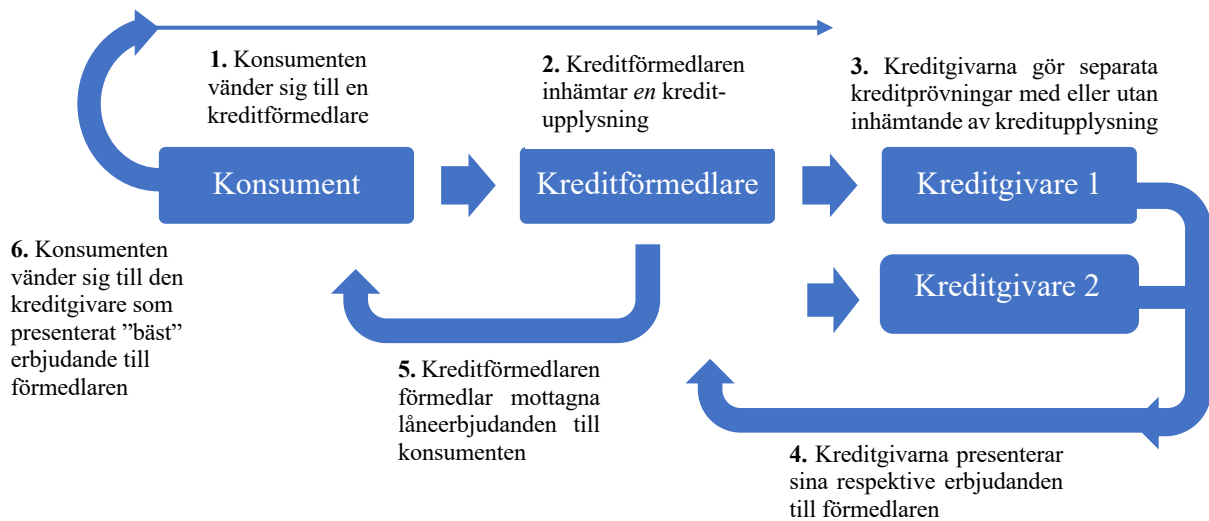
emellertid att de kostnader som förmedlingen innebär övervältras på konsumenten.¹³⁵ Den förvrängning av faktiska krediterbudanden som kreditförmedling innebär kan illustreras med följande skisser.

Den pre kontraktuella kreditprövningsfasen utan låneförmedlare:

¹³⁵ Ibid.

Den pre kontraktuella kreditprövningsfasen med låneförmedlare:

Utan kreditförmedlare

Antal möjliga krediterbjudanden	2
Antal kreditupplysningar	2

Med kreditförmedlare

Antal möjliga krediterbjudanden	2
Antal kreditupplysningar	1

Skisserna visar att en kreditgivningsprocess med kreditförmedlare som mellanhand innebär att färre kreditupplysningar inhämtas samtidigt som antalet möjliga krediterbjudanden förblir oförändrat jämfört med situationen då konsumenten vänder sig till de olika kreditgivarna direkt.

I KkrL är det endast 48–50 §§ som reglerar kreditförmedlares skyldigheter och 49–50 §§ reglerar utselustande förmedlare av bostadskrediter. För förmedlare av vanliga konsumtionslån gäller således endast 48 §. Skyldigheterna avser främst information vid marknadsföring och under vilka förutsättningar förmedlaren får ta ut avgifter. Om krediten som förmedlas istället är en bostadskredit omges förmedlaren av ett tyngre regelverk. Kreditförmedlaren måste bl.a. informera konsumenten om denne själv kan erbjuda någon rådgivning. Därutöver ska förmedlaren lämna information om konsumentens möjlighet att klandra förmedlarens tjänst och informera om den ersättning kreditförmedlaren får för upplägget.¹³⁶ Av intresse är att en kreditförmedlare av bostadskrediter har en skyldighet att ”vidarebefordra de uppgifter som konsumenten har lämnat om förhållanden som är av betydelse för kreditprövningen” till

¹³⁶ Se KkrL 49 § för en uttömmande lista över de skyldigheter som åligger kreditförmedlare av bostadskrediter.

kreditgivaren. Denna skyldighet har ansetts vara viktig för att kreditgivaren ska kunna göra en tillfredsställande kreditprövning.¹³⁷

Ett exempel på kreditförmedlare är Lendo. På hemsidan framgår följande: ”Med endast en UC får du flera låneerbjudanden”. Vidare anför Lendo som argument för att privatpersoner ska använda deras tjänst att den traditionella låneprocessen innebär att varje kreditgivare kommer ta en separat kreditupplysning som sedermera påverkar kreditvärdigheten i negativ riktning. Om privatpersonen ansöker om kredit via Lendo kommer personen söka lån hos ett flertal kreditgivare mot en kreditupplysning.¹³⁸ Nu sagda visar att kreditförmedling skapar en kosmetisk bild av konsumentens reella kreditvärdighet beträffande antalet kreditupplysningar.

4.5.2. Kreditförmedlarens begränsade skyldigheter

Kreditförmedling är således problematiskt såtillvida att den tjänst förmedlaren erbjuder innebär att konsumenten kan nås av fler krediterbjudanden mot ett färre antal kreditupplysningar än vad som skulle varit fallet om konsumenten istället skulle vänt sig till aktuella kreditgivare direkt utan förmedlingen. Kreditförmedlingsinstitutet påverkar senare bedömningen av konsumentens kreditvärdighet i andra kreditgivningssituationer eftersom framtida kreditgivare inte får en rättvisande bild av hur många faktiska kreditförfrågningar konsumenten tidigare har gjort.

En brist som har identifierats vad gäller förmedling av konsumtionskrediter är avsaknaden av lagstadgade skyldigheter för kreditförmedlaren. Kraven är på kreditförmedlaren ser annorlunda ut om beroende på vad för typ av kredit som förmedlas. Kraven vid förmedling av bostadskrediter ålägger kreditgivaren mer betungande skyldigheter. Att kraven ser olika ut beroende på kredittyp beror sannolikt på att bestämmelserna härrör från olika direktiv som implementerats vid olika tider. Konsumentkreditdirektivet implementerades 2010 medan bolånedirektivet implementerades 2015. Det kan tänkas att antalet kreditförmedlare på marknaden har ökat sedan implementeringen av det förra direktivet och att detta förklarar varför lagstiftaren gick hårdare åt vid implementeringen av det senare, även om direktiven avser olika kredittyper. Det vore önskvärt att se över de bestämmelser som reglerar förmedling av konsumtionskrediter.

¹³⁷ Prop. 2015/16:197 s. 278.

¹³⁸ <https://www.lendo.se/> [Besökt 2019-11-13].

Färre kreditupplysningar innebär att konsumenten utsätts för större riskexponering av två anledningar. För det första görs färre noggranna prövningar av konsumentens faktiska kreditvärdighet. För det andra är förekomsten av ett stort antal kreditupplysningar något som kan vara till konsumentens nackdel i kreditprövningshänseende eftersom många upplysningar kan indikera desperation. Därutöver innebär kreditförmedlingen extra kostnader för förmedlarnas provision som slutligen övervältras på konsumenten. Kreditförmedlingsinstitutet kan genom befintlig ordning vara problematiskt i fråga om möjligheten att förhindra överskuldssättning och markera kreditgivarens ansvar för konsumentens överskuldssättningssituation. Konsumenten riskerar nämligen att hamna mellan aktörernas stolar. Det är i slutändan kreditgivaren som har ansvaret att göra en tillräcklig kreditprövning. Kreditförmedlarna behöver således inte bekymra sig för det åtagandet och kan hänvisa till kreditgivarens skyldigheter.

En i sammanhanget problematisk aspekt är att kreditförmedlaren inte gör mer än att förmedla krediterbjudanden. Det är således inte kreditförmedlaren som beviljar någon kredit. Kreditprövningskravet riktar sig endast till den som i slutändan har att bevilja krediten och det är således kreditgivaren som bär det yttersta ansvaret för att en tillfredsställande kreditprövning har gjorts. En viktig poäng att understryka är att de problem som kreditförmedling vållar, d.v.s. en förvrängning av antalet kreditförfrågningar som de facto gjorts, i sammanhanget är begränsade. Framtida kreditgivare får visserligen en missvisande bild av tidigare kreditförfrågningar. Tidigare kreditförfrågningar är, som visats ovan, emellertid endast en av flera faktorer som beaktas vid kreditprövningen. Att kreditgivaren får mer korrekta uppgifter om de övriga faktorer som beaktas i kreditprövningen, såsom förvärvsinkomst och skuldförhållanden i övrigt, torde vara mer betydelsefullt.

DEL V - ETT KREDITPRÖVNINGSKRAV I OTAKT

För att sammanfatta arbetets resultat ska de tre frågeställningarna besvaras kort. Kreditprovningsskravet syftar dels till att förhindra överskuldssättning bland konsumenter, dels till att markera kreditgivarens ansvar för konsumentens överskuldssättningssituation. Vad beträffar frågan om vad kreditprovningsskravet närmare består i har arbetet visat att riktlinjerna inte är helt tydliga och att konsumentkreditlagen inte ger svar på hur kreditprovningen ska göras. Kreditprovningen ska grundas på tillräckliga uppgifter i syfte att fastställa konsumentens återbetalningsförmåga med hög grad av säkerhet. Det åligger kreditgivaren själv att i det enskilda fallet bedöma hur långt provningen ska sträcka sig och vilka uppgifter som ska inhämtas. Kreditprovning som inbegriper en KALP-beräkning har visats fastställa konsumentens återbetalningsförmåga med högre precision. Vidare har skiften i frekvensen av anställningsformer påstått få implikationer på kreditgivningen genom att göra kreditprovning baserad på förvärvsinkomst till ett mindre träffsäkert verktyg.

Vad slutligen beträffar den sista frågeställningen har arbetet visat att kreditprovningsskravet enligt sin befintliga utformning svårligen kan bedömas uppnå de i förarbetena angivna syftena. Arbetet pekar således i en annan riktning än den som kommer uttryck i förarbetena. Det är samtidigt viktigt att ha i åtanke att arbetet är gjort med begränsade resurser jämfört med det lagstiftningsarbete som kreditprovningsskravet genom åren trots allt genomgått. Ändamålsenligheten kan således bara bedömas mot de faktorer som uppsatsen har beaktat. Huruvida kreditprovningsskravet de facto har bidragit till minskad överskuldssättning och markerat kreditgivarens ansvar går inte att svara på med utgångspunkt i det arbete som presenterats. Sådana anspråk kräver mer empiriska undersökningar avseende statistik som visar hur skuldssättningen i samhället förändrats över tid. Sådana anspråk har i enlighet med metodavsnittet också lämnats utanför arbetet. Uppsatsen har istället fokuserat på att bedöma ändamålsenligheten utifrån de ramar som satts i metodavsnittet.

Slutsatsen att de i förarbetena angivna syftena inte kan bedömas bli uppnådda genom kreditprovningsskravets befintliga utformning har sin grund i flera fynd som gjorts i arbetet. *För det första* har kreditgivaren ingen möjlighet att få en fullständig bild av konsumentens ekonomiska förhållanden och i synnerhet inte om konsumentens samtliga kreditåtaganden. *För det andra* undantas fakturakrediter från kreditprovningsskravet och blir således inte föremål för

kreditprövning. Detta fynd är anmärkningsvärt eftersom konsumenten kan åta sig många mindre kreditförpliktelser som tillsammans kan bilda ett skuldsättningsberg. *För det tredje* har kreditgivaren en förmånlig position som gör att noggranna kreditprövningar inte är lika viktigt för båda parter så som lagstiftaren utgått från. *För det fjärde* har kredittagaren begränsade möjligheter att klandra ett ingånget kreditavtal som föregåtts av bristfällig kreditprövning. *För det femte* innebär kreditförmedlingsinstitutet en förvrängning av konsumentens faktiska antal kreditförfrågningar. Kreditförmedling ger en missvisande bild av konsumentens kreditvärdighet i senare kreditgivningsprocesser och utsätter konsumenten för större riskexponering. Slutsatsen blir sammantaget att kreditprövningskravet mot bakgrund av den utredning som gjorts svårligen kan bedömas uppnå de i förarbetena angivna syftena och att kreditprövningskravet därför inte är att bedöma som ändamålsenligt.

Att ändamålsenligheten med stöd av de faktorer det vägts mot bedömts vara bristfällig beror dels på brister i kreditprövningskravet som sådant, dels på att kravet inte följt samhällsutvecklingen vad bl.a. gäller tillgängliga betalningsalternativ och dynamiken med olika aktörer i kreditgivningskedjan. Kreditprövningskravet får därför sägas vara i otakt med den samhälleliga utvecklingen och ambitionerna att kontrollera överskuldsättningen. Ett krav på att pröva konsumentens återbetalningsförmåga leder i teorin till att i vart fall en del konsumenter inte överskuldsätter sig. Tanken om kreditprövning är således god men kravet behöver utvecklas för att uppnå de syften som angivits. Prövningen kan svårligen vara att bedöma som tillräcklig när uppgifterna den grundar sig på är otillräckliga. Fokus bör riktas mot det som flyger under den radar som kreditprövningskravet kontrollerar och mot den information som står beslutsfattaren till förfogande.

Det förefaller vara anmärkningsvärt att en konsument tämligen enkelt kan åta sig en kreditförbindelse samtidigt som konsumenten närmast är oförhindrad att ta sig ur densamma på annat sätt än att leva upp till kreditavtalet. Avtal ska hållas på samma sätt som det ska finnas ett reellt konsumentskydd. De liberala marknadskrafterna har uppenbarligen varit så pass inflytelserika att det skapats en stark presumtion om konsumenten som rationell och förmögen att själv avgöra vilka kreditåtaganden dennes ekonomi förmår bära. Jag är av uppfattningen att ansvarsfördelningen behöver genomgå ett paradigmskifte – tanken att konsumenten ska bära det yttersta ansvaret är enligt mitt förmenande förlegad m.h.t. den utveckling (kredit)samhället har genomgått. När explosionen av sms-lån, idag kända som högkostnadskrediter, diskuterades anförde Ingvarsson följande. ”[I]nvändningen att var och en måste ta ansvar för sina frivilliga

åtaganden kvarstår självklart, men denna principiella hållning har redan frångåtts på flera punkter. I en välfärdsstat är därför inte frågan om undantag skall göras från det fulla ansvaret, utan i vilka fall. Regleringen av sms-lån har hamnat på fel sida om denna gräns mellan eget ansvar och skyddsbehov”.¹³⁹

Jag delar Ingvarsson syn på möjligheterna att inskränka i avtalsfriheten. Fakturaköp kan genom sin tillgänglighet och möjlighet att flyga under kreditprövningens radar i fler avseenden liknas vid de sms-lån som en gång skakade om konsumentskyddet i svensk krediträtt. Att behandla fakturaköpen på samma sätt som sms-lånen borde därför vara en självklarhet. Överskuldssättnings dörren står dessvärre öppen och välkomnar konsumenter. Marknaden kan svårligen avhjälpa de problem som följer med lättillgänglig kreditgivning när dess aktörer kan profitera på konsumenternas oförmåga att bära sina kreditåtaganden. Hur starkt borgenärskollektivet är och huruvida det finns en politisk vilja att stärka konsumentskyddet ytterligare förmår jag inte besvara. Sanningen, och vad som också bör vara utgångspunkten för framtida diskussion, är att ett sådant behov uppenbarligen finns.

¹³⁹ Ingvarsson, Lån i telefon – dags att reglera? s. 394.

KÄLLFÖRTECKNING

Offentligt tryck

Författningar

Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område

Inkassolag (1974:182)

Lag (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning

Konsumentkreditlag (2010:1846)

Propositioner

Prop. 1974:42 Förslag till inkassolag m.m.

Prop. 1976/77:123 Förslag till konsumentkreditlag m.m.

Prop. 1989/90:85 Om ny summarisk process

Prop. 1991/92:83 Om ny konsumentkreditlag

Prop. 2002/03:139 Reformerade regler för bank- och finansieringsrörelse

Prop. 2015/16:197 Stärkt konsumentskydd på bolånemarknaden

Prop. 2017/18:72 Räntetak och andra åtgärder på marknaden för snabblån och andra högkostnadskrediter

Statens offentliga utredningar

SOU 1975:63 Konsumentkreditlag m.m

SOU 2013:78 Överskuldssättning i creditsamhället?

SOU 2016:68 Stärkt konsumentskydd på marknaden för högkostnadskrediter

Departementsserien

Ds. 1990:84

Fi2019/02539/B Stärkt konsumentskydd när betaltjänster tillhandahålls

Rättsfall

NJA 1996 s. 3

NJA 1999 s. 304

HFD 2017 ref. 64

Litteratur

Böcker

Hellner, Jan, *Lagstiftning inom förmögenhetsrätten: praktik, teori och teknik*, Juristförl., Stockholm, 1990

Henrikson, Ann-Sofie, *Överskuld satt och skyldig: en rättsvetenskaplig analys av konsumentskyddet mot överskuld sättnig*, Juridiska institutionen, Umeå universitet, Diss. Umeå: Umeå universitet, 2016, Umeå, 2016 [Henriksson, Överskuld satt och skyldig]

Heuman, Lars, *Specialprocess: utsökning och konkurs*, 7., [omarb.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014

Hult, Daniel, *Lagstiftnings ändamålsenlighet: en regleringsteoretisk utvärdering av fjärrvärmelagens potential att skapa förtroende*, Jure, Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2015, Stockholm, 2015 [Hult, Lagstiftnings ändamålsenlighet]

Jönsson, Bengt (red.), *Handbok i kreditgivning*, 7. uppl., FB utbildningskonsult, Stockholm, 1992

Lennander, Gertrud, *Kredit och säkerhet: lärobok i krediträtt*, 11. uppl., Iustus, Uppsala, 2015

Mellqvist, Mikael & Persson, Ingemar, *Fordran & skuld*, 10., [aktualiserade] uppl., Iustus, Uppsala, 2015

Reifner, Udo & Niemi-Kiesiläinen, Johanna, *Overindebtedness in European consumer law: principles from 15 European states*, Books on demand, Norderstedt, 2010 [Reifner & Niemi-Kiesiläinen, Overindebtedness in European consumer law]

Rossi, Peter H., Freeman, Howard E. & Lipsey, Mark W., *Evaluation: a systematic approach*, 7. ed., Sage, Thousand Oaks, CA, 2004 [Rossi et al, Evaluation]

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3., [utök. och rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015 [Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare]

Artiklar från tidskrifter

Frändberg, *Den allmänna rättsläran – tidlös och ständigt aktuell*, SvJT, 2002

Henriksson Ann-Sofie, *Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär?* Insolvensrättslig Tidskrift Nr 3 2017 [Henriksson, Hur kan obetalda konsumentkrediter bli en lönsam affär?]

Ingvarsson Torbjörn, *Lån i telefon – dags att reglera?* JT 2009–10 s. 384 [Ingvarsson, Lån i telefon – dags att reglera?]

Artiklar från samlingsvolym och festskrifter

Andreasson Jens & Martinson Claes (2017), Some Problems in Relationship Between Economics and Law. I Lensink, Robert, Sjögren, Stefan & Wihlborg, Clas (red.), *Paths for sustainable economic development: a festschrift to honor Shubhashis Gangopadhyay on his 60th birthday*, India Development Foundation, Gurgaon, 2017 s. 353-362

Kleineman Jan (2018), Rättsdogmatisk metod. I Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018 s. 21–46 [Kleineman i Nääv & Zamboni, Juridisk metodlära]

Elektroniska källor

<https://cdon.se/kundservice/betalning/betalningsalternativ/> [Besökt 2019-10-16]

<https://www.collector.se/om-collector/pressreleaser/collector-bank-forvarvar-forfallna-fordringar-3150754/> [Besökt 2019-10-28]

<https://www.di.se/nyheter/ingves-vill-ha-total-koll-pa-din-ekonomi/> [Besökt 2019-10-03]

<https://www.dustinhome.se/service/betalningsinformation> [Besökt 2019-10-16]

<https://www.ehandel.se/Topp-100-storsta-natbutikerna-i-Sverige,9706.html> [Besökt 2019-10-16]

<https://www.ellos.se/page/helpdesk/tac> [Besökt 2019-10-16]

<https://www.lendo.se/> [Besökt 2019-11-13]

<https://uc.se/om-uc/vara-kallor/> [Besökt 2019-11-13]

<https://www.uc.se/personupplysningar/> [Besökt 2019-11-13]

<https://www.klarna.com/se/kundservice/vad-ar-betala-sen-och-hur-fungerar-det/> [Besökt 2019-11-04]

<https://www.regeringen.se/artiklar/2015/09/strategi-for-att-motverka-overskuldssattning/>
[Besökt 2019-11-18]

<https://www.svd.se/forslaget-ge-fi-okad-kontroll-over-kreditprovningar> [Besökt 2019-11-06]

Rapporter

Finansinspektionen, Handel med förfallna fordringar och inkasso, 2006:3

Finansinspektionen, Marknadstillsyn 2006, 2006:4

Finansinspektionen, Svenska konsumtionslån, 13 juni 2019

Konsumentverket, Överskuldssättning och ohälsa, 2014:16

Konsumentverket, Fördjupad samverkan mot överskuldssättning - slutrapportering till regeringen, Rapport 2019:06 s. 9

Kronofogden, Alla vill göra rätt för sig – överskuldssättningens orsaker och konsekvenser, 2008
[Kronofogden, Alla vill göra rätt för sig]

Kronofogden, Omvärldsanalys, april 2012

Kronofogden, Omvärldsanalys, april 2014

LO, De oorganiserade – Gig-ekonomin och den fackliga anslutningen

Riksrevisionen, Överskuldssättning – hur fungerar samhällets stöd och insatser? Riksrevisionen RiR 2015:14 [Riksrevisionen, Överskuldssättning]